

ЕЛЕКТРОННІ КНИЖКИ ТА ЕЛЕКТРОННІ ЧИТАНКИ (РІДЕРИ) В БІБЛІОТЕЦІ: З ЧОГО ПОЧАТИ?

Пашкова В. С.,
Ярошенко Т. О.

Київ 2013

УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕЧНА АСОЦІАЦІЯ
НАЦІОНАЛЬНА ПАРЛАМЕНТСЬКА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

**ЕЛЕКТРОННІ КНИЖКИ
ТА ЕЛЕКТРОННІ ЧИТАНКИ (РІДЕРИ)
В БІБЛІОТЕЦІ:**

з чого почати?

Київ – 2013

УДК 002.1-028.27:02

ББК 76.10

Е 45

Е 45 Електронні книжки та електронні читанки (рідери) в бібліотеці: з чого почати? / уклад.: Пашкова В. С., Ярошенко Т. О. ; Укр. бібл. асоц., НІБ України, НБ НаУКМА. - К. : Самміт-Книга, 2013. – 64 с.

ISBN 978-617-661-036-6

Рекомендовано до друку Президією Української бібліотечної асоціації, протокол №1 від 22 листопада 2012 р.

Укладачі: Пашкова В. С., доктор історичних наук, Ярошенко Т. О., кандидат історичних наук

Відповідальний за випуск: Я. Є. Сошинська, кандидат історичних наук

У виданні узагальнені підходи до роботи бібліотек з електронними книгами та пристроями для читання електронних книг – електронними читанками (рідерами). Пояснюється, що таке електронна книга та електронна читанка. Розглядаються правила, процедури та технологічні аспекти роботи з електронними книгами в бібліотеці. Описується зарубіжний досвід і практика роботи в цій царині книгозбірень України. Пропонуються орієнтовні правила користування електронними читанками в бібліотеці, методи реклами нової бібліотечної послуги. Видання призначене для бібліотекарів, викладачів, студентів і всіх, хто бажає зрозуміти підходи до роботи з електронними книгами та електронними читанками в книгозбірнях.

The purpose of this book is to introduce the topic of “E-Books and E-Readers in Libraries” to Ukrainians. It explains what e-books and e-readers are; provides models for creating library policies for e-reader lending; describes international and Ukrainian best practices and the challenges of introducing e-book library lending; and explores how librarians can market them to a wide range of users. This book will be useful for librarians, professors and students of library and information science and for all who strive to understand the challenges of library work with e-books and e-readers.

УДК 002.1-028.27:02

ББК 76.10

Видано за фінансової підтримки програми «Бібліоміст» Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX).

Фото на обкладинці зроблено В. С. Пашковою у Міській бібліотеці Шанхаю, Китай.

ISBN 978-617-661-036-6

© Українська бібліотечна асоціація, 2013

© Пашкова В. С., Ярошенко Т. О., 2013

© Наукова бібліотека НаУКМА, 2013

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ЕЛЕКТРОННА КНИГА ЯК ДОКУМЕНТ.	
ЕЛЕКТРОННА КНИГА ЯК ПРИСТРІЙ: ЧИТАНКА, РІДЕР	7
Що таке е-книга	7
Е-читанка	8
Е-книги, е-читанки та бібліотека.....	10
ПРАВИЛА, ПРОЦЕДУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	
РОБОТИ З Е-КНИГАМИ В БІБЛІОТЕЦІ	12
Шлях е-книги в бібліотеці	12
Профіль комплектування бібліотек та е-книги: що нового?	16
Механізми придбання та отримання е-книг.....	16
Технічні вимоги	20
ЯК ПОСТАВИТИ НА ОБЛІК (СПИСАТИ) Е-КНИГУ	
ТА Е-ЧИТАНКУ	21
КАТАЛОГІЗАЦІЯ Е-КНИГ	26
ЯК ПОЗИЧАЮТЬ Е-КНИГИ ТА ПРИСТРОЇ	
ДЛЯ ЇХ ЧИТАННЯ КОРИСТУВАЧАМ БІБЛІОТЕК	32
Е-КНИГА В БІБЛІОТЕЦІ – МАРКЕТИНГ	
І РЕКЛАМА НОВОЇ ПОСЛУГИ	41
ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ	44
РЕКОМЕНДУЄМО ПРОЧИТАТИ	44
ДОДАТКИ	47
Додаток 1. Каталогізація е-книг: з практики роботи Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» (з використанням MARC 21).....	47
Додаток 2. Орієнтовні правила користування електронними читанками в бібліотеці.....	57
Додаток 3. 20 ідей для використання iPad у Вашій бібліотеці.....	59
Додаток 4. Приклади оголошень, рекламних листівок про е-книги та е-читанки в бібліотеці.....	62
Додаток 5. Звернення до видавців	63
Додаток 6. Що треба розуміти, коли бібліотека працює з е-книгами/контентом	64

...Світ вступає – уже вступив!- у безкнижну добу. Комп'ютеризація стала початком революції, подібної Гутенбергівській: ще 10 років – і фізична книжка, ота, що «не куц, а з листочками, не сорочка, а зшита», приєднається до ряду папірусів і берестяних грамот.

Оксана Забужко (1992)

Престиж бумажной книги если сегодня и сохраняется ещё, то стоит всего лишь на двух «неверных» китах: на вековой привычке да на сравнительной дешевизне бумажной книги (точнее, относительной пока дороговизне электронной). Но привычка дело наживное, а со стремительным дешевением электроники мы знакомы. Так что «киты, да убогие, ткни и потонут».

Б. Н. Стругацкий (2012)

ПЕРЕДМОВА

Перші електронні книги, власне, електронні тексти, почали з'являтися ще на початку 70-х років ХХ ст., але їх бурхливий розвиток розпочався лише на початку ХХІ століття. А в останні 10-15 років спостерігаються кардинальні зміни в способі читання. На зміну традиційному – паперовому кодексу приходять електронні видання. Книжки стали інтерактивними. Такі книжки можна читати, дивитися, слухати, грати з ними, багато чого робити ще...З'явився навіть термін «*dual-platform readers*» – «*читачі двох платформ*»: читачі, які впевнено і зручно почуваються при читанні друкованих і електронних книжок. Виростає нове покоління читачів, для яких цілком природнім стає саме електронне читання. На конференціях, у спеціальних публікаціях можна зустріти терміни «аналогове» та «електронне читання». Швидкому розповсюдженню електронного читання та електронних книжок сприяє зростання кількості Інтернет-користувачів і збільшення кількості мобільних пристроїв з доступом до Інтернету. Здешевлюється доступ до Інтернету (в т.ч. мобільний трафік). Збільшується й урізноманітнюється контент, доступний для завантаження на електронні прилади для читання. Розвивається Інтернет-торгівля. Водночас, спостерігається скорочення накладів друкованих книг.

Особливості виробництва, придбання та використання електронних ресурсів – з одного боку, та досить повільне реагування книгозбірень на цю ситуацію – з іншого, призводять до того, що бібліотеки втрачають вікову монополію на інформаційне обслуговування та унікальність послуг доступу до джерел інформації. Сучасна бібліотека має змінитися, трансформуватися, інакше вона зникне як інституція. «Змінитися на вимогу часу чи відійти у

небуття?» – саме так звучить нині питання стосовно бібліотек. Книгозбірня має розвивати електронні колекції, ефективно управляти ними, кваліфіковано пропонувати їх користувачам.

Електронними ресурсами називають такі матеріали, для доступу до яких необхідні технічні засоби: комп'ютер, мобільний портативний пристрій (планшет, смартфон тощо) або спеціальна електронна читанка (букрідер, електронний рідер). Найбільш поширеними видами електронних ресурсів є електронні журнали, електронні книги, реферативно-бібліографічні бази даних, довідкові бази даних, бази даних статистичної та цифрової інформації. Це видання присвячено проблемам роботи бібліотек з **електронними книгами та приладами, що все активніше використовуються для їхнього читання – електронними читанками (електронними рідерами)**. Все більше бібліотек України опановують ці нові прилади – електронні читанки і намагаються надавати нову для себе послугу – пропонують читачам користуватися цими приладами. Швидкий розвиток і розповсюдження електронних книжок, бажання користувачів бібліотек і потенційних користувачів читати електронні книжки також диктує необхідність пошуку книгозбірнями ефективних шляхів надання такої послуги користувачам.

На семінарах керівників центрів «Вікно в Америку» та директорів бібліотек, що відбулися у Львові у вересні 2011 р., в Ужгороді в липні та у м. Гурзуф у жовтні 2012 р., жваво обговорювалися питання роботи з електронними читанками, зокрема, чи видавати читачам електронні читанки (рідери) додому. В 29-ти центрах «Вікно в Америку» на той час вже було по п'ять електронних читанок Kindle, по два iPad-и, що були передані бібліотекам Посольством США в Україні. Проте невирішеними залишалися питання ефективного їх використання, реклами, інших суто бібліотечних питань – як ставити на облік, як обліковувати та описувати електронні ресурси, що на них «закачані» тощо. На бібліотечних блогах, зокрема на блозі «Творчість та інновації в українських бібліотеках», жваво обговорювався досвід бібліотекарів з Фінляндії, де у Гельсінкі в бібліотеці-філіалі міської бібліотеки (Rikhardinkatu Library, див. розділ Services) на веб-сайті (http://www.helmet.fi/en-US/Libraries_and_services/Rikhardinkatu_Library/services) можна ознайомитися з обладнанням та апаратурою, якою можуть скористатися читачі – відвідувачі книгозбірні. Поряд з кольоровим копіювальним апаратом, комп'ютерними робочими станціями, апаратом для читання мікрофільмів, сканером, слайд-проектором тощо, вказані й електронні читанки. На сайті цієї фінської книгозбірні громадян інформують, що електронні читанки надаються читачам вже із завантаженими документами – переважно класичними творами, на які більше не розповсюджується копірайт. Читач має повернути електронну читанку саме в ту бібліотеку, де він взяв її на абонемент (друковані книжки читачі ж можуть повертати у будь-яку бібліотеку, де їм зручніше). Електронні читанки

не можна резервувати та подовжувати термін їхнього використання. Жваве обговорення на блозі «Творчість та інновації в українських бібліотеках» цієї діяльності фінських колег показало, що для деяких українських бібліотекарів цей досвід був занадто інноваційним, вони досить скептично поставилися до такої нової послуги, інші не розуміли, як треба організувати роботу з ними. Подібні обговорення зустрічаємо й на інших вітчизняних блогах, зокрема «Могилянська бібліотекарка», «Пан Бібліотекар», «Методична служба публічних бібліотек Києва», «Блог Кіровоградської ОУНБ» та ін. Численні дискусії навколо цих питань проходять на закордонних блогах і в соцмережах. На Фейсбук, наприклад, існує міжнародна спільнота «Ebook Reader in Libraries», де також можна дізнатися про напрацювання колег.

Певний досвід роботи з електронними читанками в Україні вже накопили Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського, яка працює з електронними читанками Rocketbook, отриманими за грантом від програми «Бібліоміст». Позитивний досвід роботи з електронними ресурсами, в т.ч. з електронними книгами має Бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». На кошти міського бюджету читанки Rocketbook закупили для трьох центральних міських бібліотек м. Києва. Існують й інші приклади, на жаль, все ще нечисленні.

На часі – узагальнення накопиченого досвіду, але, що важливіше, спільне обговорення та усвідомлення технологій, процедур, схем роботи з електронними книжками та електронними читанками в бібліотеках.

Пропонуємо це видання для тих бібліотекарів, які тільки обмірковують, з чого почати, як працювати з електронними читанками і електронними книжками для них. При підготовці цього видання використано напрацювання робочих груп директорів і заступників директорів бібліотек, які брали участь у семінарі «Центри «Вікно в Америку»: нові стратегії та технології для розширення аудиторії» (Гурзуф, АРК, 3-5 жовтня 2012 р.). Ми також вдячні нашим колегам Романюк О. І., Цуриній І. О. та Ярощук В. П. за цінні поради та коментарі.

Це видання в жодному разі не претендує ані на вичерпне висвітлення всіх аспектів окресленої теми, ані на унормування технологічних схем чи інструкцій такої роботи. Ми лише пропонуємо деякі практичні підходи до вирішення окремих проблем використання у книгозбірнях електронних читанок як пристроїв для читання та електронних книжок як документів з урахуванням напрацьованого вітчизняного досвіду та з огляду на досвід міжнародний і окреслюємо ті питання, які необхідно вирішити в кожній бібліотеці, виходячи з її унікальних умов.

Електронна версія цього видання доступна на веб-порталі Української бібліотечної асоціації (www.uba.org.ua) у розділі «Публікації / Видання».

ЕЛЕКТРОННА КНИГА ЯК ДОКУМЕНТ. ЕЛЕКТРОННА КНИГА ЯК ПРИСТРІЙ: ЧИТАНКА, РІДЕР

Книги зберігають знання, е-читанки – інформацію

Дж. Барнс

Що таке е-книга

Книга, як відомо, – це сукупність змісту, знакової системи та матеріальної конструкції, тому може існувати в будь-якій формі та на будь-якому матеріальному носії, в т.ч. в електронному вигляді та у вигляді спеціального пристрою для читання.

Ще у 1977 р. відомий книгознавець Йосип Баренбаум зазначав: «...Книга – це твір писемності чи друку, що має будь-яку знакову форму, яку можна читати (ідеографічну, алфавітну, нотну, цифрову), і який закріплений на будь-якому матеріалі (камінь, глина, шкіра, папірус, шовк, дошка, папір, синтетичні матеріали), що виконує одночасно ряд функцій (інформаційно-комунікативну, ідеологічну, пізнавальну, естетичну, етичну тощо), та адресований реальному чи абстрактному читачеві» (підкреслення наші – В.П., Т.Я.)¹.

Термін «електронна книга» використовується в різних значеннях. Найчастіше мають на увазі:

- Книгу як **електронний документ** (*e-text*, цифровий контент), або версію друкованої книги в електронному (цифровому) вигляді.
- Книгу як **електронний пристрій для читання**: електронну читанку або електронний рідер². На Заході частіше вживають саме термін «e-book» (у дослівному перекладі: «електронна книга»).

Ми ж поділяємо думку, що пристрій ніяк не можна назвати книгою, як не можна назвати фільмом відеомагнітофон³. Тому пропонуємо використовувати термін «електронна книга» («е-книга») щодо текстів, а «е-читанка» – для пристроїв для їх зчитування.

Не зупиняючись детально на різноманітних визначеннях, характеристиках понять і відповідних термінах, зупинимося на тому, що до основних характеристик е-книг можна віднести наявність завершеного структурованого

¹ Баренбаум И. Е. К вопросу об универсальности понятия «книга» / И. Е. Баренбаум // Книга: исследования и материалы. – М. : Книга, 1977. – Сб. 34. – С. 11.

² У цьому виданні ми будемо використовувати термін «електронна читанка», скорочено – «е-читанка».

³ Антопольский А. Б. Электронные библиотеки : принципы создания : науч.-метод. пособие / А. Б. Антопольский, Т. В. Майстрович. – М. : Либерей-Библинформ, 2007. – С. 84-86.

тексту, для прочитання якого потрібне спеціальне обладнання та програмні продукти (в т.ч. ті, що забезпечують протидію нелегальному копіюванню).

З цих позицій **е-книга** – це опублікований електронний документ, який має складну і незмінну структуру та призначений для функціонування в комунікаційних системах.

Тому будемо говорити в даному контексті про **е-книгу як документ**, або (за П.Отле) – джерело інформації, передання людської думки, знань, незалежно від того, чи втілене воно в матеріально фіксованій формі. Будемо говорити про е-книгу як одиницю бібліотечно-інформаційного фонду. А для визначення пристрою для читання е-книги (форми носія інформації, способу запису інформації) ми будемо використовувати термін **«електронна читанка»** або «е-читанка» (що є синонімом терміну «електронний рідер» – англ. «e-reader») і, на нашу думку, більш вдало відображає сутність приладу українською мовою⁴.

Тож, е-книга – це документ, а е-читанка (рідер) – пристрій для її прочитання.

Е-читанка

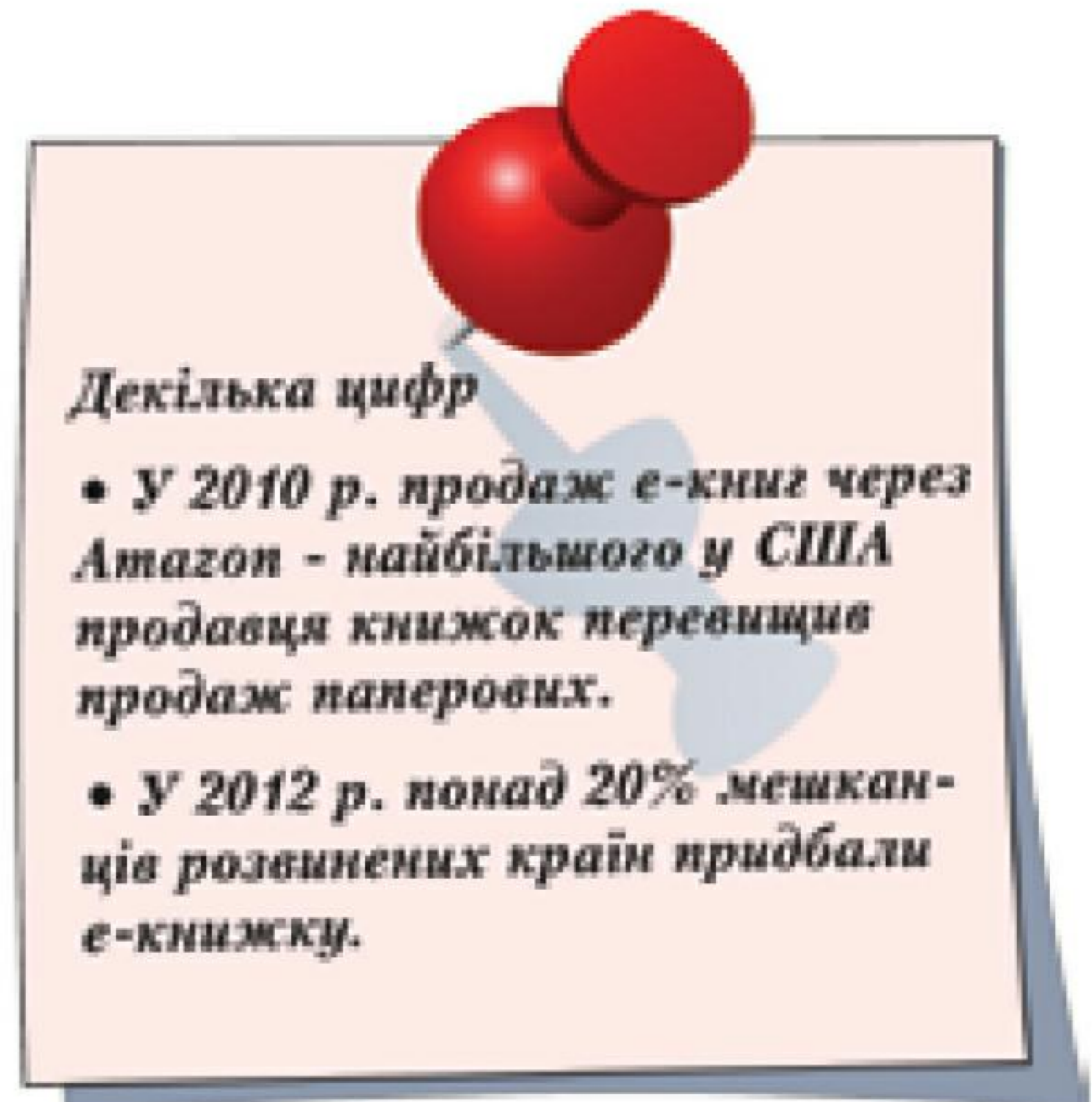

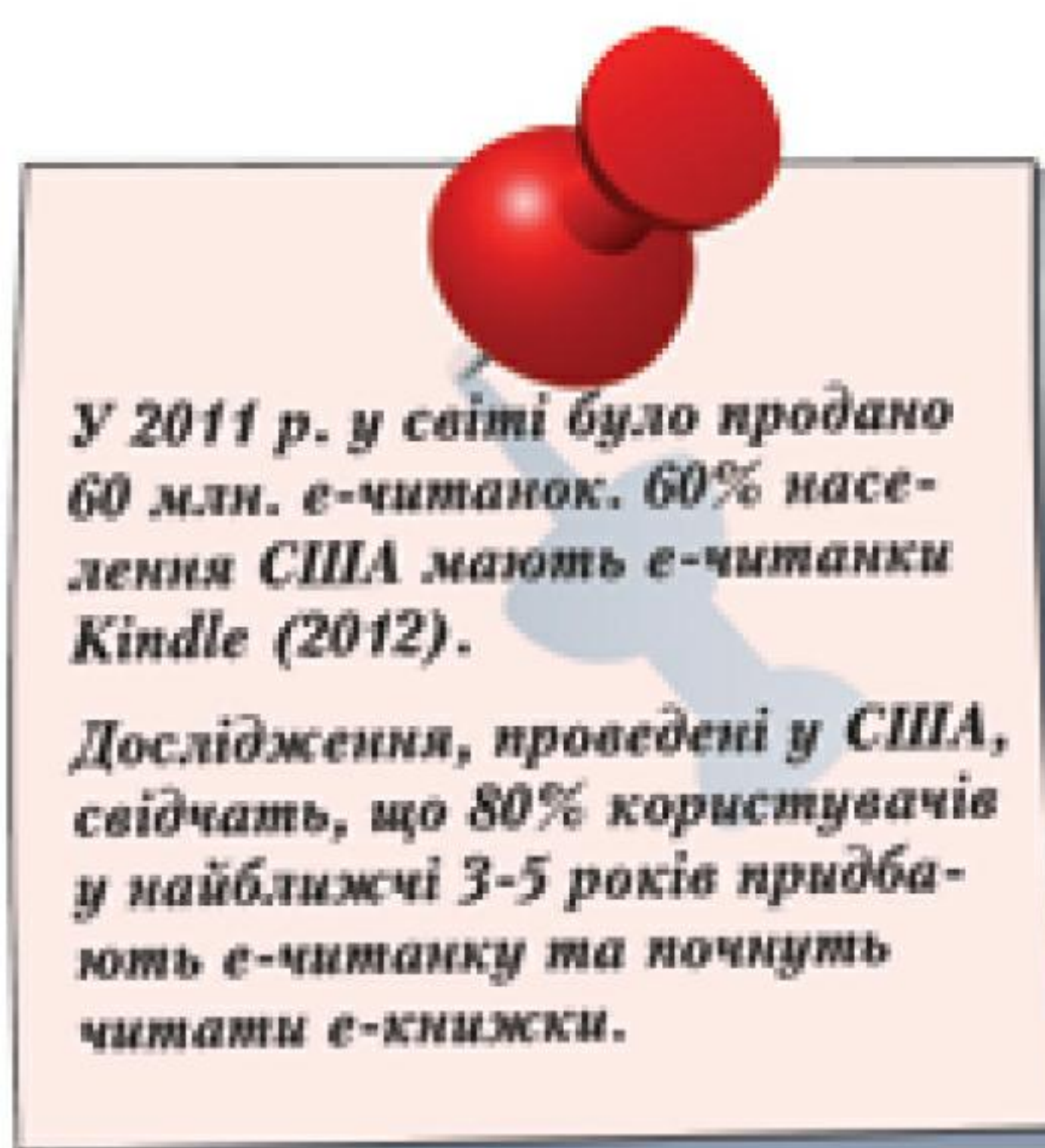
Електронні тексти легко можна скопіювати, поширити, використати з будь-якою метою, і не завжди, на жаль, легальною... Тому всі виробники е-читанок намагаються «прив'язати» зміст електронної книжки до обладнання для її зчитування, тобто е-книга певного виробника може «читатися» лише чітко визначеною е-читанкою. Таку «прив'язку», зрозуміло, легше контролювати, аніж будувати перешкоди на рівні програмного забезпечення.

Перше покоління е-читанок з'явилося на початку 1990-х рр.: SoftBook та Rocket E-Book Reader. Але ще понад 15 років до появи Sony Reader у 2006 р. і Kindle від Amazon у 2007 р. ці та подібні пристрої не були успішними з огляду на недосконалі технології та дорожнечу. У 2009 р. з'явилися ще Nook від Barnes and Noble. iPad від Apple, представлений у 2010 р., також суттєво вплинув на світ електронного читання.

Серед переваг, які з'явилися у е-читанок у другому десятилітті ХХІ століття, можна назвати значно кращу якість читання з екрану, можливість зберігати

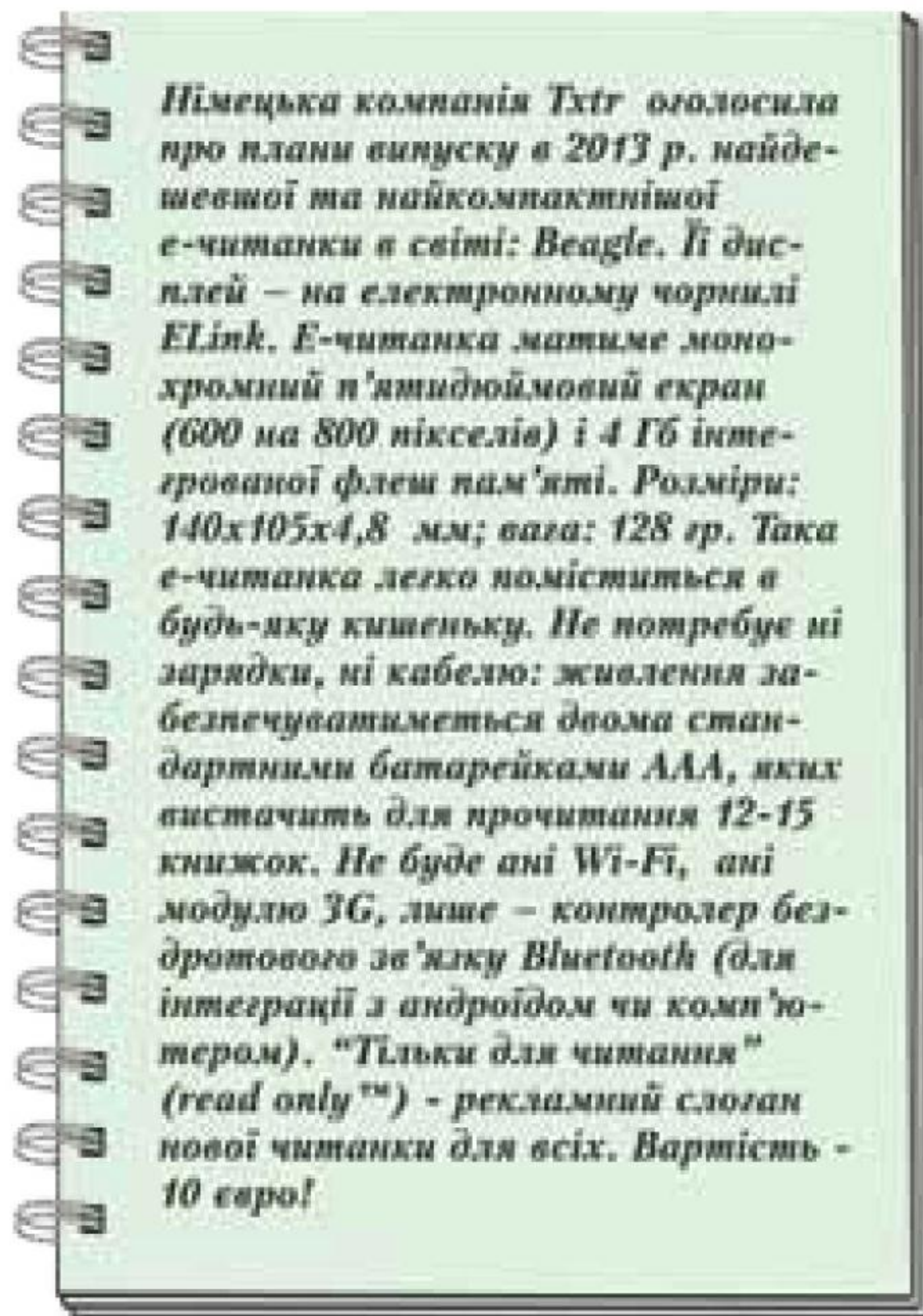
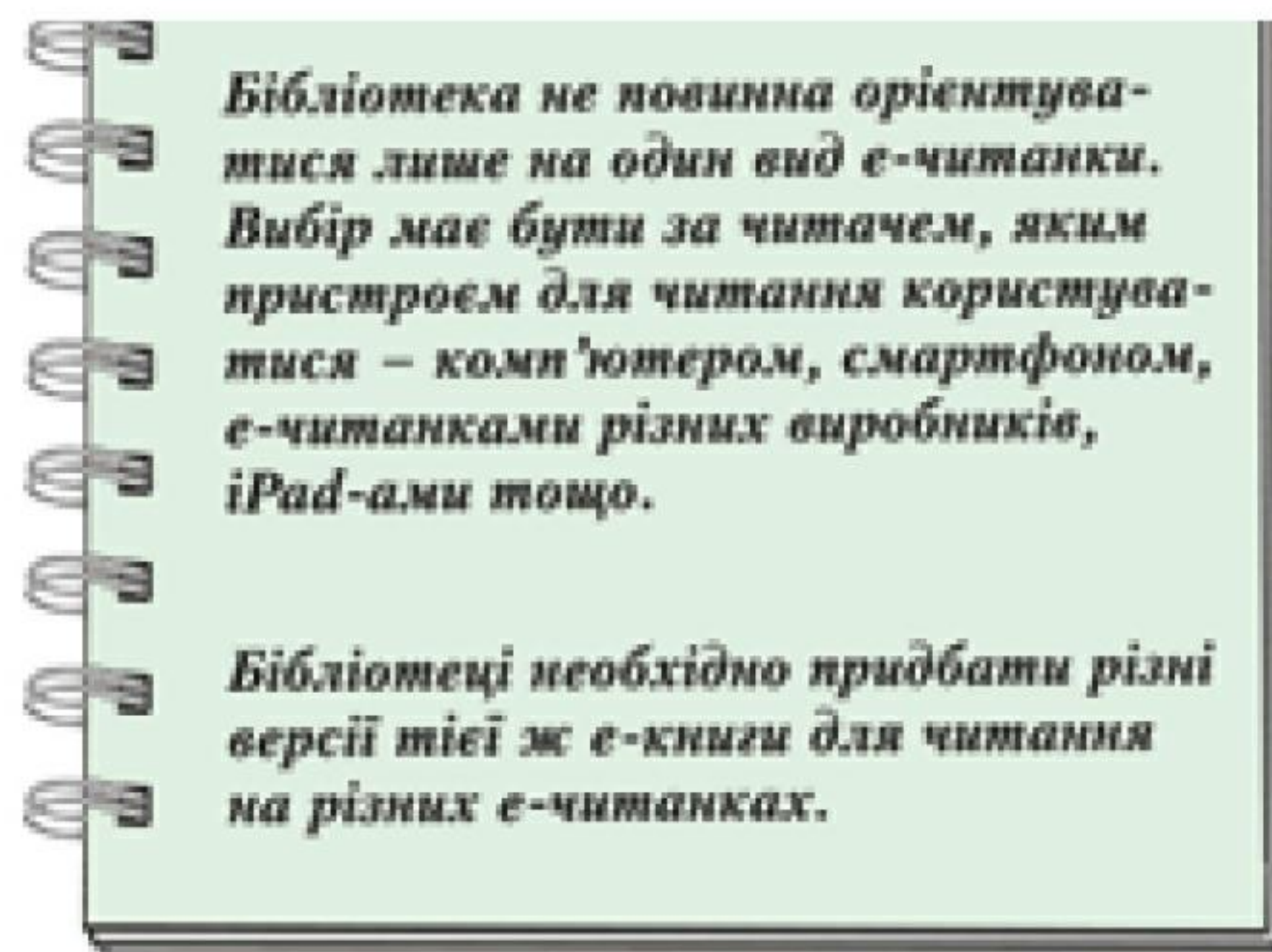
⁴ Деякі автори пропонують використовувати термін «е-читалка» з наголосом на першому складі, тож пошуки вдалого терміну українською скоріше за все продовжаться.

Information Technology Convergence in South Korea). А LG у 2012 р. оголосила про масове виробництво гнучких е-читанок: замість скляної буде використано пластикову основу, отож панель е-читанки можна згинати під кутом до 40 градусів. До цього додаються можливі вбудовані програми – синтезатори мови, які

сотні й тисячі книг («бібліотека в кишені») на одному компактному портативному пристрої, можливості роботи з текстом, зміни шрифтів і форматів виводу тексту, пошук в тексті, закладки, переходи за гіперпосиланнями, словники тощо (чого не могло бути в епоху друкованих видань). Для тих, кому незручно (читай: незвично) читати е-книгу, розробники е-читанок нині пропонують навіть імітації: шурхоту сторінок при перегортанні чи навіть запаху паперу (Kaist Institute of

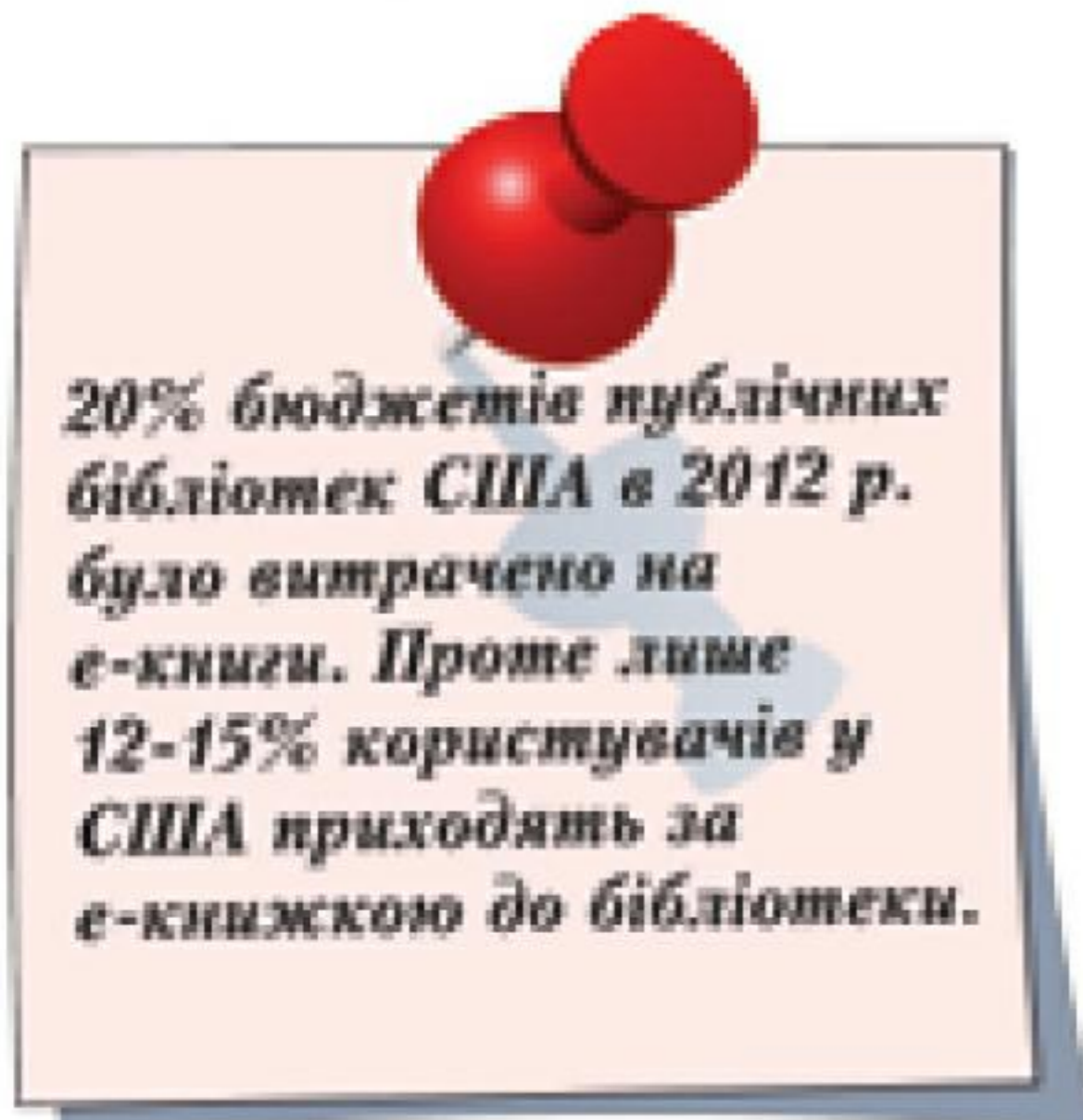

дозволяють озвучити тексти, вбудовані анімації, мультимедіа тощо. Не менш важливою є швидкість придбання-завантаження е-книги через Інтернет. Значно доступнішою стала вартість е-читанки і, що не менш важливо, самої е-книжки (видавництва-крамниці, експериментуючи, збагнули, що краще один примірник продати сто тисяч разів за долар, аніж 10 примірників за 100 доларів, тому вартість е-книжок невпинно знижується), тож більшість е-текстів дешевші за друковані паперові аналоги. Не менш важливими є й питання захисту довкілля: не знищуються ліси для виробництва паперу.

Серед недоліків, як правило, зазначають такі: читання з TFT-

екранів, які застосовуються в е-читанках, все ще гірше, ніж з паперу за психофізіологічними особливостями; залежність від виробників е-читанок; технологічні (залежність від електропостачання, можливість механічного пошкодження пристрою тощо). Вітчизняні книговидавці здебільшого ще випускають друковані видання, а електронні, якщо й з'являються як електронні аналоги друкованих, то з певною затримкою.

Е-книги, е-читанки та бібліотека

Розвиток електронного читання поставив сучасну бібліотеку перед необхідністю кардинальних змін. Бібліотека нині знаходиться в жорстокому конкурентному середовищі, їй необхідно знайти власне унікальне місце в системі цифрових комунікацій, виконувати важливу роль «соціального вирівнювача» – надавати доступ до е-книг тим, хто через певні причини не може мати його на роботі, вдома, у навчальному закладі. Задля подолання цифрової прірви книгозбірня мусить залучати

е-книги до своїх колекцій і відпрацьовувати технології надання доступу до них читачам і технології внутрішньобібліотечної роботи з ними. При цьому необхідно вирішити комплекс важливих проблем – законодавчих і нормативних, бібліотекознавчих, ресурсних – фінансових, технічних тощо; підготувати бібліотечних фахівців до надання нової бібліотечної послуги, налагодити широку рекламу і навчання користувачів. Американські фахівці підкреслюють, що вирішення проблеми надання доступу до е-книг через бібліотеки – це не питання осучаснення роботи абонементу бібліотеки. Надання доступу до е-книжок – це нова модель роботи бібліотеки, яку треба терміново розробляти і запроваджувати. Необхідно вирішувати питання на законодавчому рівні, працювати за новими моделями контент-менеджменту, залучати до партнерства нові зацікавлені сторони.

Бібліотеки у США розпочали надавати безкоштовний доступ до е-книжок (через веб-сайти та відповідні сервіси) ще у 1998 р. 2003 р. у США започаткували безкоштовну «видачу на абонемент» (безкоштовне завантаження) е-книг на пристрої для читання користувачів, тобто запровадили нову послугу, нову модель «випозичання» книжок.

Нині користувач досить просто може завантажити безкоштовний е-контент чи легально придбати будь-який комерційний е-контент без жодних посередників. Навіщо йому для цього бібліотека?

Книгозбірня повинна запропонувати читачеві нову якісну послугу: безкоштовний легальний доступ до е-книги, кваліфіковане консультування щодо пошуку та відбору е-книг відповідно до потреб користувача, консультування щодо користування е-читанками, можливості інтелектуального спілкування в бібліотечному середовищі.

Сьогодні бібліотеки використовують різні варіанти надання доступу до е-книг своїм читачам, зокрема:

- «Видають» (позичають) документи на е-читанки користувачів через веб-сайт бібліотеки.
- «Видають» (позичають) разом з бібліотечною е-читанкою.
- Дають можливість читати з комп'ютера – у бібліотеці чи вдома.

Звідки ж бібліотекам брати е-книги? Які існують джерела комплектування е-книг? Детальніше про це ми розповімо у підрозділі «Механізми придбання та отримання е-книг» наступного розділу цього видання. Тут же зазначимо, що основним джерелом має бути вільний (загальнодоступний) контент, у т.ч. е-книги з безкоштовних легальних проєктів, таких як World Digital Library, Europeana, Проект Гутенберга, Google Books, Bookboon.com, FreeBookSpot та ін. До інших основних джерел комплектування е-книг належать дистриб'ютори / агрегатори контенту; видавництва; автори. Також бібліотеки або їхні консорціуми можуть оцифровувати власні фонди, зокрема цінні та рідкісні публікації, видання, на які не розповсюджується копірайт.

Важливо також налагодити тісну співпрацю з видавцями, як це робить, наприклад, Американська бібліотечна асоціація, лобіюючи інтереси читачів і бібліотек перед провідними видавництвами, дистриб'юторами та агрегаторами е-книг. Така співпраця важлива, бо, наприклад, у США провідні видавці відмовляються продавати е-книжки бібліотекам, мотивуючи це тим, що, співпрацюючи із книгозбірнями, вони втрачатимуть прибуток, їм вигідніше продавати е-книжки окремим людям.

Законодавча та нормативна база для роботи з е-книгами та е-читанками в бібліотеках досить «бідна», недостатня, не охоплює всі ділянки та аспекти роботи. І все ж, радимо спиратися на наступні документи:

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», що визначає правову основу для створення електронної колекції як складника бібліотечних фондів;

ГОСТ 7.20-2000. «СИБИД. Библиотечная статистика» (міждержавний стандарт);

ДСТУ ГОСТ⁵ 7.1:2006. «ССІБВС. Библиографічний запис. Библиографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT)»;

ГОСТ 7.82-2001. «СИБИД. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления» (міждержавний стандарт)⁶.

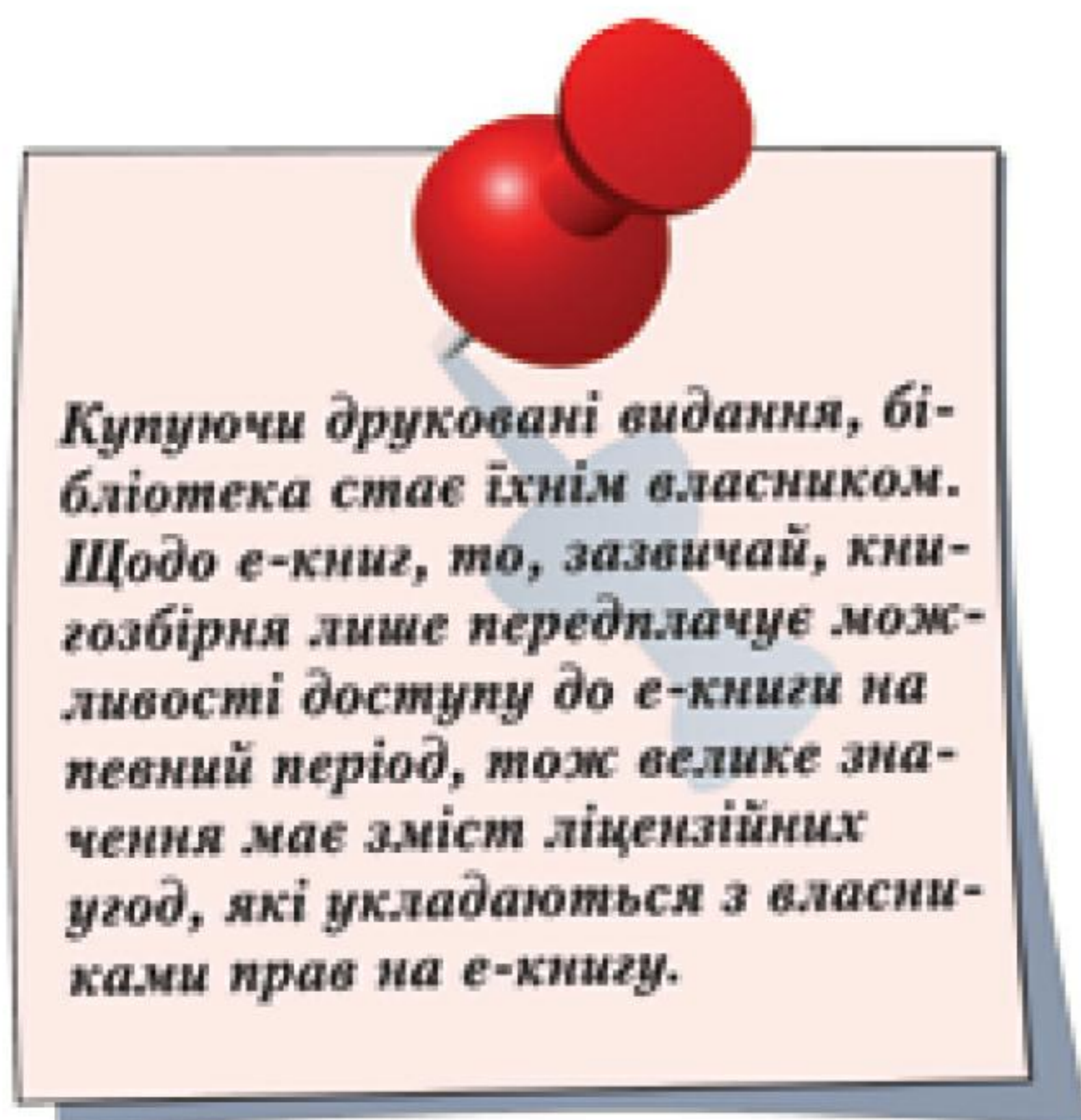
⁵ ДСТУ ГОСТ - національні стандарти, через які впроваджено міждержавні стандарти (ГОСТ) методом перевидання.

⁶ В Україні не надано чинності (див.: Стандарти з інформації, бібліотечної і видавничої справи за станом на 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]: бібліогр. покажч. / Держ. наук.-техн. б-ка України, Від. нормативно-технічної документації (БД ІРБІС). – Електрон. дані. – К. : ДНТБ України, 2012. – Режим доступу: <http://gntb.gov.ua/files/sibid.pdf>. – Назва з екрану.).

На порядку денному також – розробка нормативної бази: положень, інструкцій, правил тощо, які визначатимуть особливості роботи з е-книгами бібліотекарів і користувачів, бібліотечні правила користування е-читанками. І, звичайно, важливо лобювати зміни до державної статистики та законодавства щодо зарахування е-книг та е-читанок до основних показників роботи бібліотеки.

ПРАВИЛА, ПРОЦЕДУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ З Е-КНИГАМИ В БІБЛІОТЕЦІ

Шлях е-книги в бібліотеці

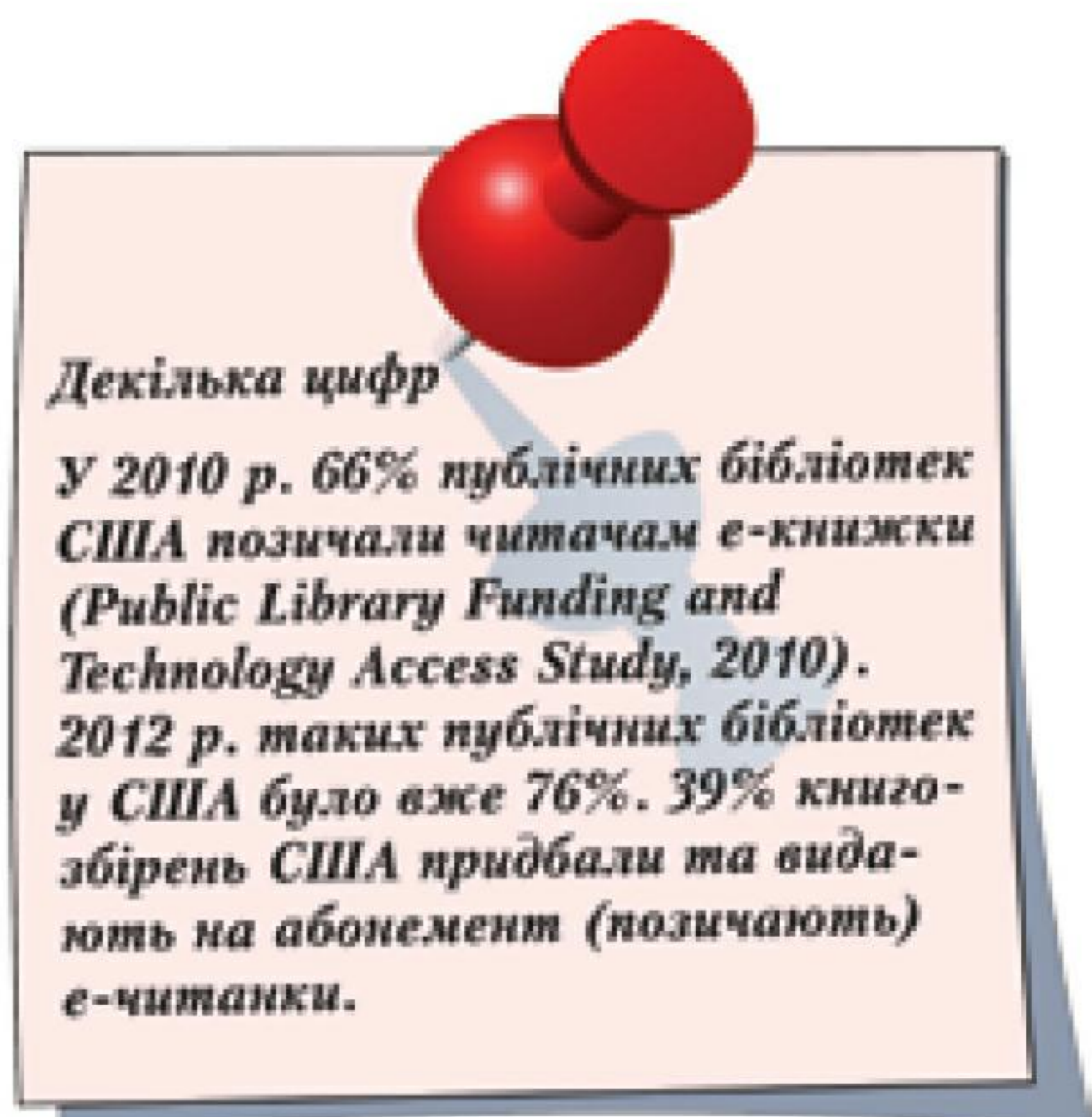

Кожній бібліотеці важливо розробити власні чіткі правила та процедури роботи з е-ресурсами, в т.ч. е-книгами, та управління ними. Пропонуємо розглянути «шлях е-книги» в бібліотеці й порівняти його з традиційним, усталеним «шляхом книги».

Традиційна технологічна схема «шляху книги» в бібліотеці – відпрацьована часом, віковим досвідом, з незначними відмінностями для різних типів і видів бібліотек, у загальних рисах виглядає так: відбір, придбання (у довічне використання), облік, каталогізація,

видача користувачам (у стінах бібліотеки або позичання через абонемент додому), зберігання та збереження, списання.

«Шлях е-книги» в бібліотеці – модель ще неусталена, невідпрацьована і в усіх вищенаведених складниках має специфіку – у відборі, придбанні, каталогізації, списанні тощо. З'явилися також зовсім нові ланки процесу, яких ніколи не було раніше, наприклад, підписання ліцензії на право користування, тестування до придбання, власне створення е-книги (!). Головна відмінність: здебільшого придбання е-книг для бібліотек відбувається як **передплата на право**

доступу на певний термін, а не придбання у постійне (довічне) володіння, як це було з книгами друкованими. Слід ще раз зазначити брак досвіду вітчизняних бібліотек у всіх цих процесах.

Схематично характеристики бібліотечного «шляху традиційної (друкованої) книги» та електронної представлені в таблиці.

Традиційний «шлях книги» в бібліотеці	«Шлях е-книги» в бібліотеці
<p>Відбір. Відбір Основні джерела комплектування: видавництва, магазини, посередники, дарувальники</p>	<p>Відбір Основні джерела: посередники (агрегатори/дистриб'ютори), інтернет-магазини, видавництва, автори. Відбір ресурсів відкритого доступу (безплатних, легальних) і придбання ліцензованих платних ресурсів. – Нове</p>
<p>-НЕ було</p>	<p>Створення е-книги: оцифровка друкованих книг власного фонду та створення оригінальних е-книг силами бібліотеки. – Нове</p>
<p>-</p>	<p>Безкоштовне тестування: Free trial. – Нове</p>
<p>Придбання у постійне використання</p>	<p>Тимчасовий сплачений доступ (як передплата на певний термін) або сплата за перегляд кожної назви (Pay-per-View). У цьому випадку варто відносити такий доступ не до статті «придбання», а скоріше до витрат на «послуги» чи «передплату». – Нове NB! При перемовинах з власником прав завжди намагайтеся наполягати на праві придбання е-книг у постійне бібліотечне використання (ownership model).</p>

-	<p>Підписання ліцензії на умови доступу (технічні, технологічні, організаційні: кількість одночасних користувачів, умови закачування, можливості роздрукування чи копіювання, умови використання для різних категорій користувачів тощо)*. – Нове</p> <p>NB! Треба наполягати на відсутності обмежень на певну кількість «видач», бо деякі видавці вимагають повторного придбання е-книги після певної кількості видач (25-30). Вимагайте «royalty-free» ліцензії!</p>
Доставка (пересилка тощо)	<p>Практично миттєва – після здійснення всіх формальностей. – Нове</p> <p>Налаштування та організація доступу. – Нове</p>
Облік	<p>Облік. Ставимо на інвентарний облік лише е-книги, які отримуємо в постійне користування на матеріальному носіїві (магніто-оптичні диски, DVD-диски, флеш-пам'ять тощо). Мережеві локальні документи (документи, що знаходяться на сервері бібліотеки, в т.ч. і створені бібліотекою) радимо продублювати страховими копіями на дисках, і тоді матимете всі чинні підстави для постановки на облік. Віддалені ресурси та ресурси, які отримуємо в тимчасове користування (модель передплати, модель послуг), поки ще не входять до звітної статистики бібліотек. Радимо все ж зараховувати ці показники хоча б до внутрішньої статистики для власного аналізу й прогнозування розвитку.</p>

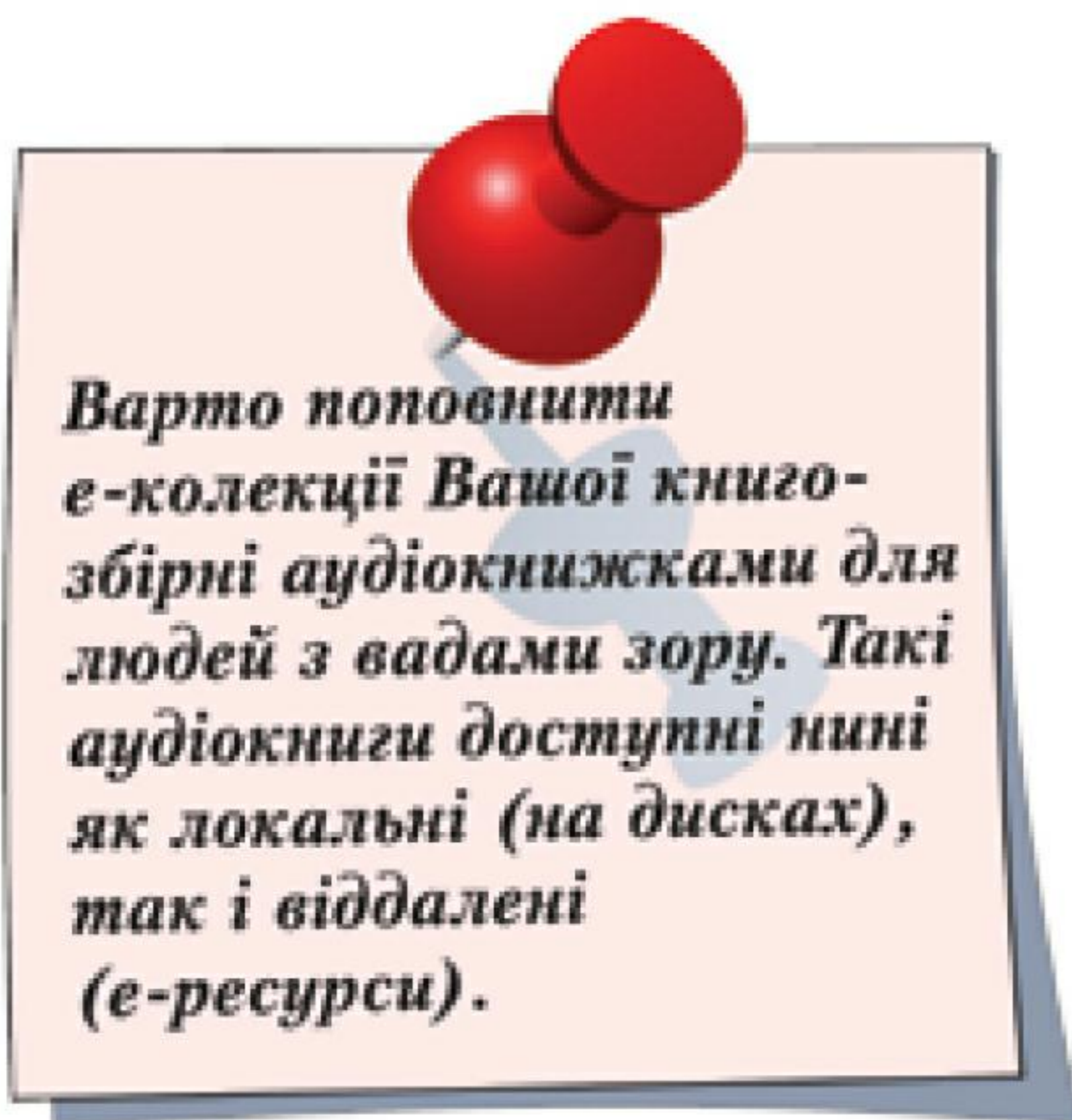
* Детальніше про ліцензії див.: Ключевые проблемы развития коллекций электронных ресурсов: руководство для библиотек [Електронний ресурс] / Ш. Джонсон и др. ; ИФЛА, Секция по комплектованию и развитию коллекций. – [Б. м.], 2012. – 38 с. – Режим доступа: <http://www.ifla.org/publications/key-issues-for-e-resource-collection-development-a-guide-for-libraries>. - Название с экрана.

Каталогізація	<p>Каталогізація</p> <p>NB! З 2012 р. Англо-Американські правила каталогізації (на яких ґрунтуються правила створення бібліографічних описів, зокрема для MARC 21) змінюються на нові: Resource Description and Access (RDA). Бібліотека Конгресу США повністю перейде на RDA до березня 2013 р. – Нове!</p> <p>NB! При перемовинах з власником прав домовляйтеся про надання бібліографічних (і в т. ч. MARC) записів на придбані чи передплачені е-книги, що має бути засвідчено ліцензією.</p>
Видача користувачам (у стінах бібліотеки та позичання через абонемент додому)	<p>Видача користувачам (організація локального – в стінах бібліотеки) та віддаленого доступу до е-документів. Видача користувачам е-читанки із завантаженим е-контентом. – Нове</p>
	<p>Можливість завантаження бібліотечних е-книг на е-читанки користувача. – Нове</p>
Популяризація (виставки, показчики, презентації тощо), бібліотечно-бібліографічне навчання користувачів	<p>Популяризація (віртуальні виставки, вебліографія, презентації тощо), навчання користувачів.</p>
-	<p>Навчання користувачів роботі з е-читанками та е-книгами (зміна шрифтів, робота з текстом, контентний пошук тощо). – Нове</p>
Облік книговидачі	<p>Аналіз статистики використання</p>
Зберігання та збереження (розстановка, опрацювання, обслуговування тощо)	<p>Зберігання та збереження. Підтримка: технічна й програмна. – Нове</p>
Списання (вилучення з каталогів та інших облікових форм)	<p>Списання: вилучення з каталогу/з серверу</p>

Запропонована схема потребує подальших уточнень, вона може слугувати відправною точкою для наступних наукових і практичних пошуків. Для розробки «шляху е-книги» в конкретній бібліотеці важливо також зважати на необхідність визначення відділів, через які проходить е-книга, які терміни проходження цього шляху.

Розглянемо окремі аспекти технологічної схеми роботи бібліотек з е-книгами та е-читанками.

Профіль комплектування бібліотек та е-книги: що нового?

Відомо, що кожна книгозбірня має свій Тематико-типологічний профіль комплектування, що враховує місію та завдання бібліотеки; тип, галузевий напрям діяльності бібліотеки; результати вивчення читацького попиту; технологічні можливості бібліотеки; інші зовнішні та внутрішні фактори.

У цьому аспекті ми не вбачаємо особливих відмінностей у роботі бібліотеки з е-книгами. Їх відбір та рішення про зарахування до електронної колекції відбувається у відповідності до

вищезазначених критеріїв. Проте при відборі електронних ресурсів до уваги потрібно брати проблеми ліцензійних угод, доступу, мережевої взаємодії, ціноутворення, технологій, що постійно змінюються, стандартів. Варто обговорити, де межа для кількості е-книг, якими має володіти певна бібліотека, в якому випадку слід купувати електронну версію паперового видання тощо. Комплектатору важливо співпрацювати зі спеціалістами, які відповідають за відповідні напрями діяльності в бібліотеці, – з огляду на оцінку значущості ресурсу, можливостей його використання в умовах наявних у книгозбірні технічних систем і сервісів, обслуговування користувачів тощо. Корисним буде запровадження чітко визначених процедур відбору та оцінки е-книг, де будуть вказані відповідні відділи (працівники) та коло їхньої відповідальності. Зарубіжні книгозбірні залучають користувачів-консультантів, які допомагають бібліотеці відбирати е-книги, купують доступ до е-книг на замовлення читачів.

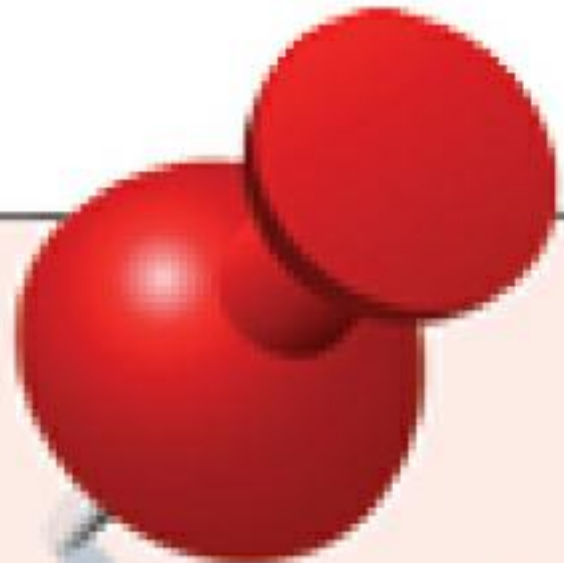
Механізми придбання та отримання е-книг

Е-книги існують у різних форматах, з різним інтерфейсом. Вони є різними за типо-видовими ознаками (наукові, науково-популярні, довідкові,

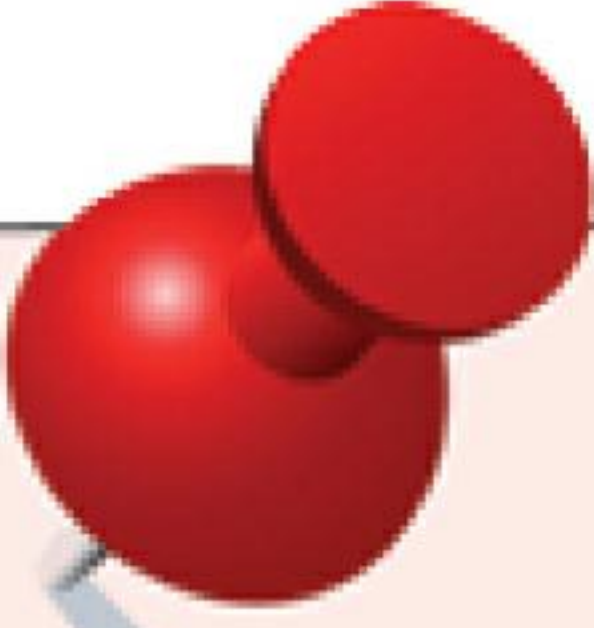
художні, дитячі тощо). Існують також різноманітні моделі ціноутворення, що використовуються стосовно е-книг. За способом отримання е-книги можуть бути вільними (безплатними) та платними (ліцензованими).

Вільні (безплатні), вільного доступу, ті, що знаходяться у суспільному надбанні (*public domain*) чи за ліцензією Creative Commons - автор дозволяє розповсюдження на певних умовах, найчастіше некомерційного використання). Відбираємо, даємо посилання чи/та каталогізуємо е-бібліотеку чи конкретні тематичні колекції, або окремі книги (згідно з профілем комплектування бібліотеки). Приклади легальних е-бібліотек у Мережі: *World Digital Library, Europeana, Google Books, Gallica, Проект Гутенберга, Open Library, Bookboon.com, Free-BookSpot, Библиотека Максима Мошкова, Либрусек, Мислене древо, Культура України, Діаспоряна* та ін.

Платні (ліцензовані): обмежені авторськими правами від автора та умовами використання від видавця. У цьому випадку бібліотека має розглянути можливості: а) **придбання** у постійне (довічне) користування; б) **придбання** у тимчасове користування (передплата на певний термін); в) **плата за перегляд** (чи завантаження) кожної окремої книги для кожного окремого користувача – pay-per-view.

Багато електронних ресурсів, у т.ч. е-книг, знаходяться у відкритому (безперешкодному, безплатному) доступі. Треба навчитися відбирати легальні ресурси та ті, що відповідають потребам ваших користувачів.

Наразі в США та окремих країнах світу точиться бурхлива дискусія з приводу встановлення моделей ціноутворення на е-книжки для бібліотек. Деякі видавництва відмовилися продавати е-книжки книгозбірням взагалі, деякі вимагають, щоб е-книга після певної кількості «видач» (25-30), була заново придбана як нова. Див.: Додаток 5.

29 бібліотек України, де діють центри «Вікно в Америку», вже кілька років поспіль мають доступ до е-бібліотеки eLibrary USA в рамках проекту Державного департаменту США. У цій колекції зібрані унікальні ресурси, в т.ч. е-книжки.

Серед вітчизняних платних ліцензованих е-бібліотек (зібрань е-книжок) варто зазначити:

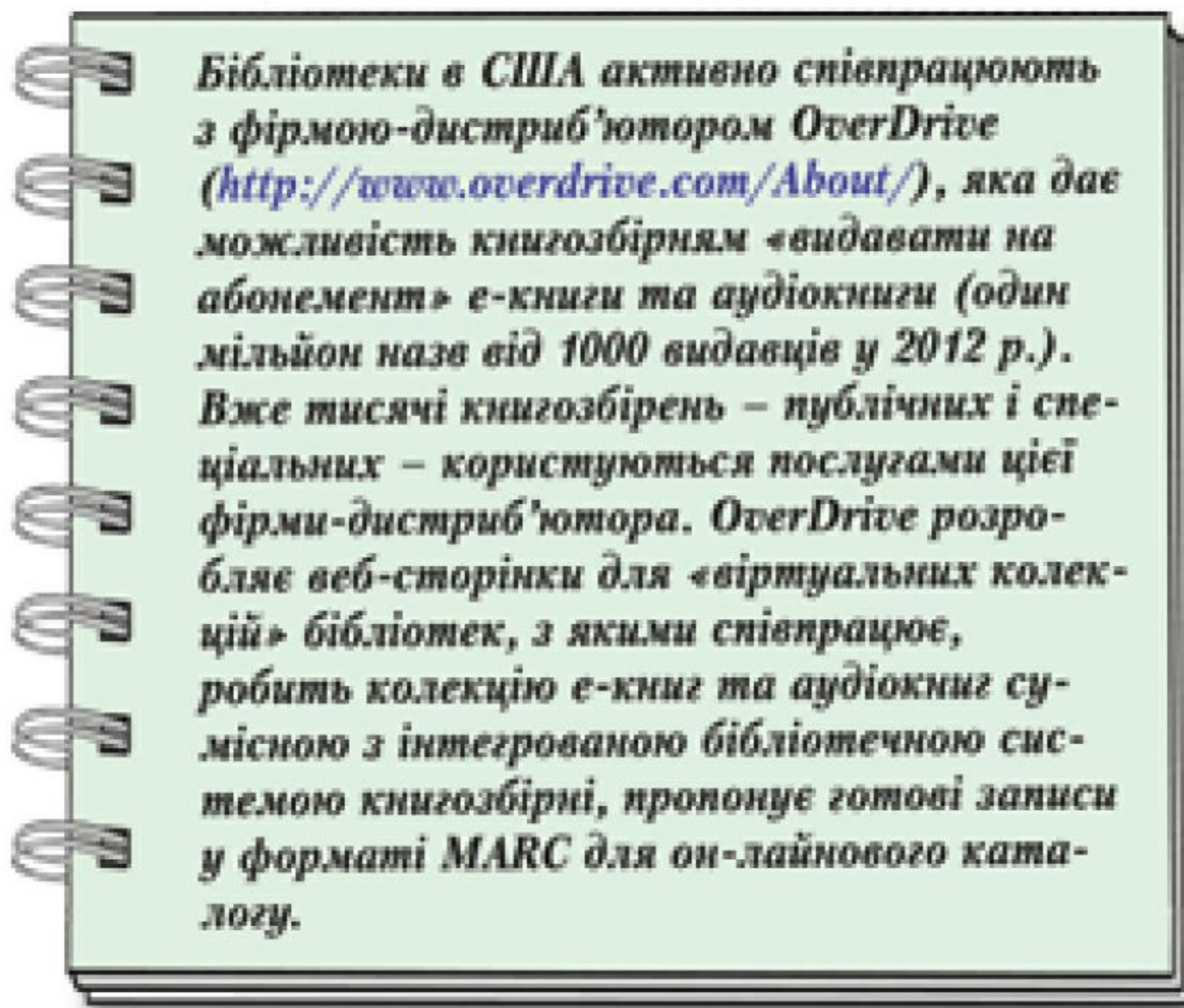
■ Центр навчальної літератури – понад 680 назв підручників, виданих ТОВ «Центр навчальної літератури». Тематика: аудит, бухгал-

терський, кадровий облік, фінанси, економіка, менеджмент, маркетинг, право, гуманітарні науки, природничі та технічні науки.

- Кассіопея – сузір'я українських книжок.
- Obreey Store.

Е-книги англійською та іншими мовами світу зібрані в таких колекціях⁷:

- ebrary: Academic Complete (понад 50 000 назв книг)

- EBSCO eBook Academic Subscription Collection
- Future Science Group Complete eBooks Collection
- Institution of Civil Engineers (ICE) eBook Collection
- Institution of Engineering and Technology (IET) 2012 eBooks Collection
- Oxford Handbooks Online
- Oxford Scholarship Online
- Oxford Textbook of Medicine Online
- Royal Society of Chemistry (RSC) eBooks

- ScienceDirect eBooks Collection (Elsevier)
- SPIE Digital Library: eBooks
- SpringerLink's eBook collection
- Synthesis Digital Library of Engineering and Computer Science
- World eBook Library – найбільша в світі колекція е-книжок та інших документів (понад два мільйони назв е-книжок, з них 23 тис. аудіокнижок).

Російськомовні е-книги можна знайти в:

- Bookmate (книжковий клуб, де можна безкоштовно читати понад 5000 книжок, або за 99 рос. рублів на місяць отримати необмежений доступ до найбільшої російськомовної бібліотеки Мережі.
- Книга.ком.
- Дельта-инфо.
- ЭЛБИ-books та ін.

⁷ Візьміть до уваги, що ці колекції призначені передусім для наукових бібліотек.

Джерела комплектування е-книг можуть бути такими:

- Видавництва.
- Дистриб'ютори: книготорговці (в т.ч. інтернет-магазини, е-аукціони тощо), передплатні агенції, агрегатори, проекти. Наприклад: Obreey Store, ЦУЛ, Кассіопея (Україна), WorldELibrary, Britannica, Springer Books, Elsevier Books та ін.
- Дарунки, в тому числі від авторів на договірній основі.
- Власний контент бібліотек (оцифровані друковані книги з фонду чи створені оригінальні е-видання).

При спілкуванні з постачальниками е-книг корисно обговорити можливості тренінгів і підтримки користувачів; тестового доступу та демонстрації ресурсів; технічної підтримки; надання статистики; налаштування користувача, наприклад, введення логотипу, надання бібліографічних записів у необхідному для бібліотеки форматі; захист даних і політику архівування. Необхідно визначити умови поставки, наприклад: шляхи придбання (купівля, передплата, плата за перегляд, оренда); моделі оплати (за відібрані назви або за весь контент, так званий ("big deal")); опції доступу – для одного користувача чи багатьох; права на архів і права після завершення дії угоди на доступ; плата за підтримку; право на відмову від доступу (за ⁸, с. 6).

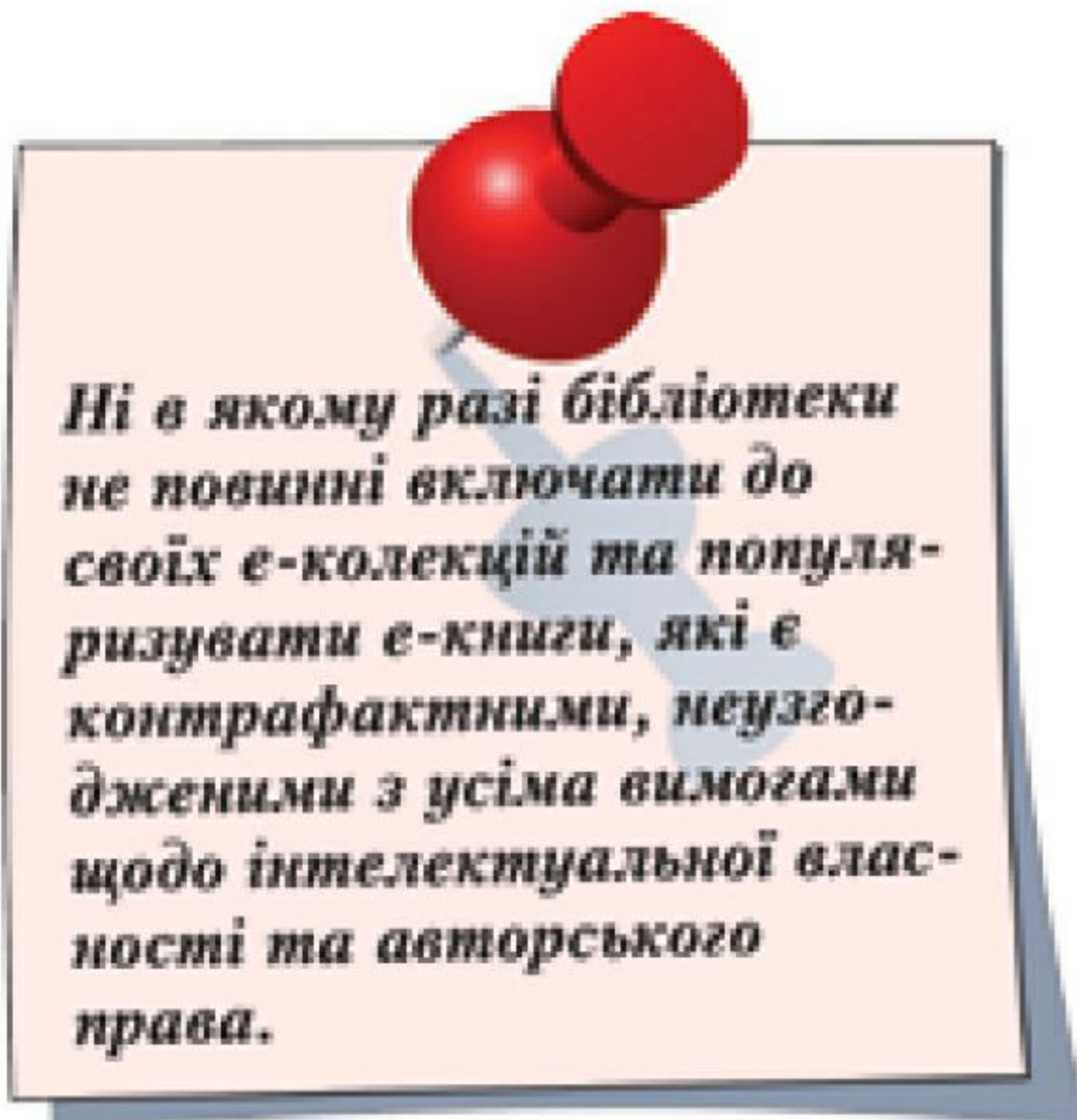
Бібліотеки можуть використовувати такі **джерела фінансування** для придбання е-книг:

- Бюджетні (в межах бюджету бібліотеки на комплектування, передплату чи на інформаційні послуги).
- Спонсорські кошти, в т.ч. залучені грантові кошти.

Сьогодні ще невизначені чітко механізми оплати за закордонні електронні ресурси, принаймні для більшості бібліотек, які не мають валютних рахунків: виникає багато питань, навіть якщо бібліотека має кошти... Необхідно пам'ятати, що купівля е-книги для власного користування і купівля для бібліотеки мають суттєві відмінності, які враховуються при укладанні ліцензійної угоди.

При придбанні е-ресурсів, у т.ч. е-книг, треба взяти до уваги, що моделі ціноутворення все ще не є сталими, відпрацьованими, часто ґрунтуються на таких, наприклад, змінних, як кількість обслугованих користувачів, чи кількість користувачів, які одночасно працюють з ресурсом. Для університетських бібліотек вартість передплати на е-ресурси заснована на кількості FTE (Full

⁸ Ключевые проблемы развития коллекций электронных ресурсов: руководство для библиотек [Електронний ресурс] / Ш. Джонсон и др. ; ИФЛА, Секция по комплектованию и развитию коллекций. – [Б. м.], 2012. – 38 с. – Режим доступа : <http://www.ifla.org/publications/key-issues-for-e-resource-collection-development-a-guide-for-libraries>. - Название с экрана.

Time Equivalent – співробітників і студентів денної форми навчання).

При придбанні е-ресурсів бібліотекам варто об'єднуватися в консорціуми, які завжди домагаються кращої пропозиції від видавців чи посередників, у т.ч. цінової, адже виступають від імені не окремої бібліотеки, а групи бібліотек. В Україні є кілька таких Консорціумів – добровільних громадських об'єднань з подібними цілями: громадська організація «Інформатіо-Консорціум» і громадська організація «ELIBUKR: Електронна бібліотека України». Важливими

також можуть стати відповідні дії бібліотечних асоціацій – національного рівня та регіональних.

Ліцензії

Чому з е-книгами треба працювати по-іншому?

У процесі переходу контенту з фізичних на електронні формати типові моделі доступу змінюються з *придбання (у власність)* на *ліцензування*. Останні десятиріччя прикладами таких змін були музика в електронному форматі та он-лайнкові журнали; е-книги представляють новий контент, який переживає ці зміни. **Ліцензії – це контракти**, тому бібліотеки отримують ті права і на той термін, які обумовлені в укладених угодах. Типова ліцензія на доступ до е-книги, що укладається з видавцем або з дистриб'ютором, зазвичай перешкоджає або навіть забороняє бібліотекам архівувати та зберігати контент, дозволяючи робити це лише для людей з особливими потребами, для забезпечення конфіденційності користувача, в разі отримання е-книг у подарунок та продажу е-книг, які бібліотеки не хочуть зберігати. Ліцензії на е-книги також обумовлюють права користувачів (читання лише з екрану чи завантаження певного обсягу тексту або повного тексту, чи пересилка або роздруківка тощо)⁹.

Технічні вимоги

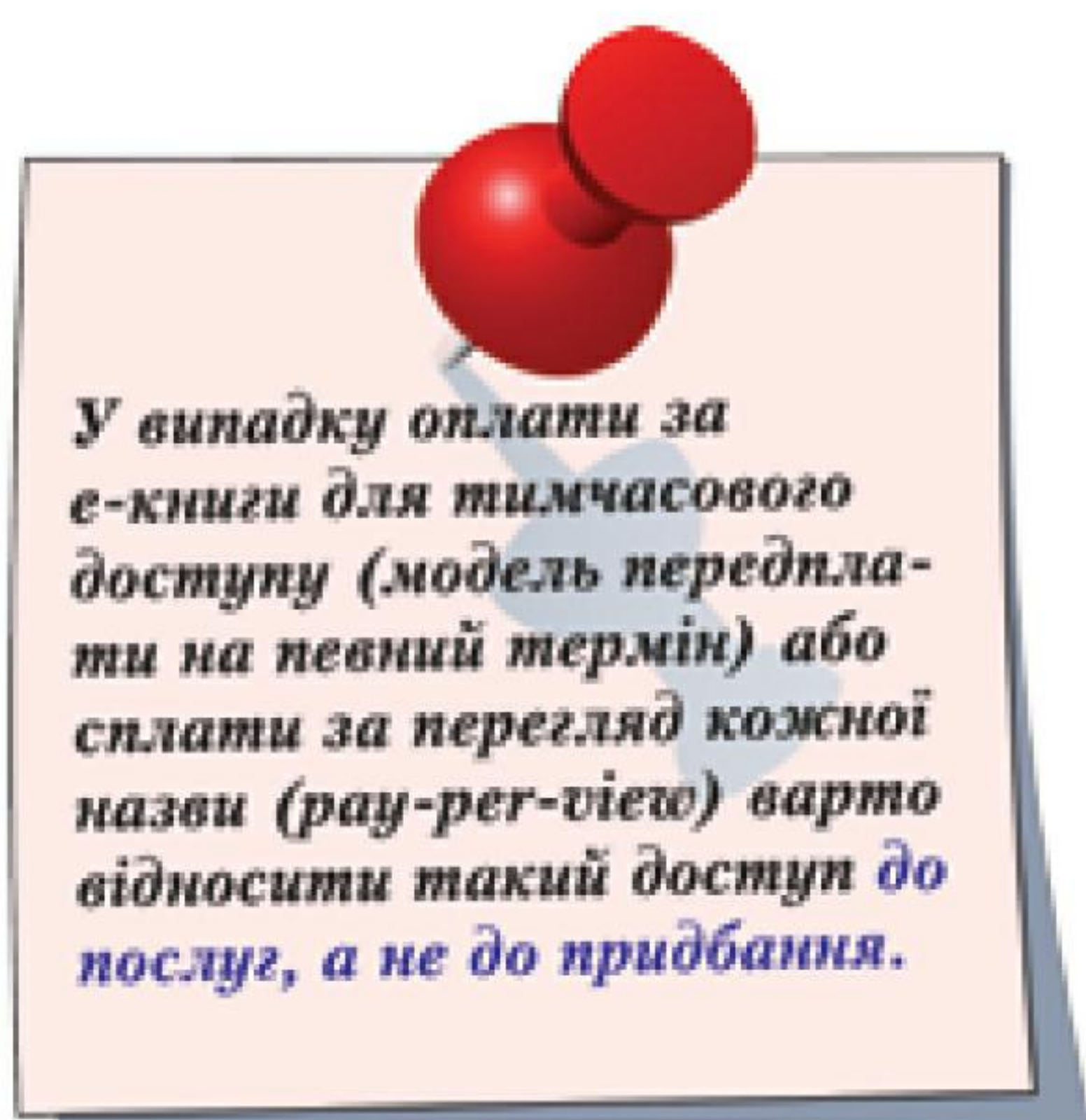
При відборі е-ресурсів, у т.ч. е-книг, бібліотека повинна розглянути **ряд технічних аспектів**, щоб гарантувати сумісність з апаратним і програмним

⁹ Frequently asked questions regarding e-books and U.S. libraries [Electronic Resource] // Transforming Libraries : web site / American Library Association. - Electronic data. - Chicago, 2012. - Oct. 27. - 3 p. - Mode of access : <http://www.ala.org/transforminglibraries/sites/ala.org.transforminglibraries/files/content/Ebook%20and%20libraries%20FAQ.pdf>. - Title from the screen.

забезпеченням. Важливо і те, чи зможе бібліотека забезпечувати постійний і надійний доступ до ресурсів: треба розглянути способи доступу, можливості авторизації, сумісність, формат контенту, функціональність і надійність, пошукові можливості, експорт/імпорт документа чи запису, доступність, надійність, стабільність. Важливими характеристиками також є можливість налаштувати ресурс під потреби користувача (лого бібліотеки тощо), модуль адміністрування (аналізу статистики користування) та ін.

Потрібно розуміти, які формати підтримують ті чи інші е-читанки. Так, Nook e-ink підтримує формати EPUB, PDF, PDB; Nook Color – формати EPUB, PDF, DOC, text. Е-читанка Sony підтримує е-книги форматів VBeB Book (LRF), PDF, TXT, RTF, EPUB; Kindles – власний формат Kindle, PDF, Mobipocket. Е-читанка Pandigital Novel – EPUB та PDF; Kobo – EPUB, PDF, txt. Популярні в Україні читанки PocketBook підтримують формати FB2, FB2.zip, TXT, PDF, RTF, HTML, PRC, CHM, DJVU, DOC, EPUB та TCR.

ЯК ПОСТАВИТИ НА ОБЛІК (СПИСАТИ) Е-КНИГУ ТА Е-ЧИТАНКУ¹⁰

Як вже зазначалося, е-книги (тексти) у бібліотеках можуть бути представлені:

- ресурсами власної генерації;
- придбаними ресурсами;
- віддаленими ресурсами тимчасового доступу.

І якщо перші два види відповідно до «Інструкції з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах» (затверджена наказом № 22 Міністерства культури та туризму України від 3 квітня 2007 р.) відносяться до бібліотечного фонду, то важливо брати до уваги, що передплату

користування віддаленими ресурсами тимчасового доступу та забезпечення доступу до них треба відносити до надання послуг. Отже, використання такого ресурсу теж є бібліотечною послугою.

Е-читанка є технічним засобом, отже, береться на облік за правилами, що застосовуються до обліку інших технічних засобів, придбаних бібліотекою.

¹⁰ Цей розділ – результат колективної праці групи директорів і заступників директорів бібліотек України під час семінару “Центри “Вікно в Америку”: використання нових стратегій і технологій для розширення аудиторії” (Гурзуф, АРК, Україна, 3-5 жовтня 2012 р.).

Видача е-читанки у користування є послугою бібліотеки. Уточнюємо: на інвентарний і сумарний облік згідно з чинним законодавством поки що ставимо лише таку е-книгу, яку отримуємо в довічне користування на окремому фізичному носії (в т.ч. на диску, на е-читанці). Всі інші варіанти (віддалений тимчасовий сплачений доступ до колекції е-книг або сплата за перегляд кожної назви (Pay-per-View) є послугою, а не ресурсом з точки зору бібліотечних правил, й інвентарний та сумарний облік не проходять. Але ми пропонуємо наступне: е-книги, які бібліотека може отримати у довічне користування (вільний легальний ресурс в Інтернеті, або за умовами ліцензії з постачальником, або подарована, або створена в стінах бібліотеки з власних фондів і не порушує правила інтелектуальної власності на твір) – варто записати на диск або роздрукувати (страхові копії, лише для службового користування, у разі якщо це дозволяє ліцензія), і в такому разі матимете всі підстави до обліку.

Е-книги

«Інструкція з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах» (2007 р.) до бібліотечного фонду зараховує зокрема й «електронне видання – електронний документ (групу електронних документів), який пройшов редакційно-видавничу обробку, призначений для розповсюдження в незмінному вигляді та має вихідні дані». Є всі підстави віднести до цієї категорії також е-книги, які повинні бути об'єктами обліку.

Проте, як відомо, електронні ресурси, в т.ч. й е-книги можуть бути:

- локальні (зберігаються на CD, DVD, на сервері бібліотеки тощо);
- віддалені (доступ до яких здійснюється через мережу Інтернет).

Облік фонду локальних електронних ресурсів на фізичних носіях і мережевих локальних документів, що розміщені на сервері бібліотеки, здійснюється на загальних підставах у відповідності до ГОСТу 7.20-2000. «СИБИД. Библиотечная статистика» та вже згаданої вище Інструкції (п. 6.3 Примірником електронних видань є оптичний диск). Таким чином, якщо маємо е-книги, у яких відсутній матеріальний носій, це поки не регламентується чинним законодавством, і офіційних підстав для обліку поки не існує. Це безумовно потребує змін.

Тож, ресурси віддаленого доступу поки що не проходять інвентарний (індивідуальний) чи сумарний облік у бібліотеці. Наразі ці ресурси варто ідентифікувати за назвою, а відомості про них представляти у довідково-бібліографічному апараті та на сайті бібліотек. Бібліотеці варто розробити власне Положення про електронну колекцію чи ввести відповідні факультативні поля до діючої Інструкції з обліку фондів своєї бібліотеки.

Одиницею обліку ресурсів віддаленого доступу є назва. Водночас, варто у внутрішніх облікових документах щодо віддалених е-ресурсів зазначати, крім назви, також такі числові та текстові параметри, як обсяг файлу, URL-адресу, видавця, постачальника, вартість, терміни та умови доступу (кількість одночасних ліцензій, авторизований доступ, гарантований час доступу) тощо. Такий внутрішній факультативний облік можна провадити за допомогою звичайних табличних форм у MS Office Access и MS Office Excel. На ринку програмних продуктів є спеціалізовані **Electronic Resource Management (ERM)** програми, що дозволяють управляти е-колекціями, в т.ч. вести облік: комерційні Verde (ExLibris), VERIFY (VTLS) та ін., чи безкоштовні (з відкритим кодом) Calibre, E-Matrix, ERMes тощо. На жаль, в Україні ще немає жодного впровадження такої програми.

Е-читанки та iPad-и

Облік електронних рідерів та iPad-ів як пристроїв здійснюється відповідно до вартості. Коли вартість складає більше 1000 грн., то у бухгалтерському обліку пристрій відноситься до необоротних активів як основні засоби і обліковується на субрахунку 104 „Машини та обладнання”.

Необоротні активи, отримані безоплатно у вигляді безповоротної допомоги, дарунка, приймаються комісією, створеною наказом керівника установи, до складу якої обов'язково входить працівник бухгалтерії та представник установи вищого рівня. Комісія складає акт. Підстава: Інструкція з обліку основних засобів та інших необоротних активів бюджетних установ. Затверджено наказом Державного казначейства України 17.07.2000 р. № 64. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.07.2000 р. № 459/4080.

Списанню підлягають матеріальні цінності як такі, що:

- непридатні для подальшого використання;
- виявлені в результаті інвентаризації як недостача;
- морально застарілі;
- фізично зношені;
- пошкоджені внаслідок аварії чи стихійного лиха (за умови, що відновлення їх є неможливим або економічно недоцільним, і вони не можуть бути реалізовані).

Для визначення непридатності матеріальних цінностей і встановлення неможливості або неефективності проведення їх відновлювального ремонту, а також для оформлення необхідної документації на списання цих цінностей, наказом керівника установи щорічно створюється постійно діюча комісія у складі:

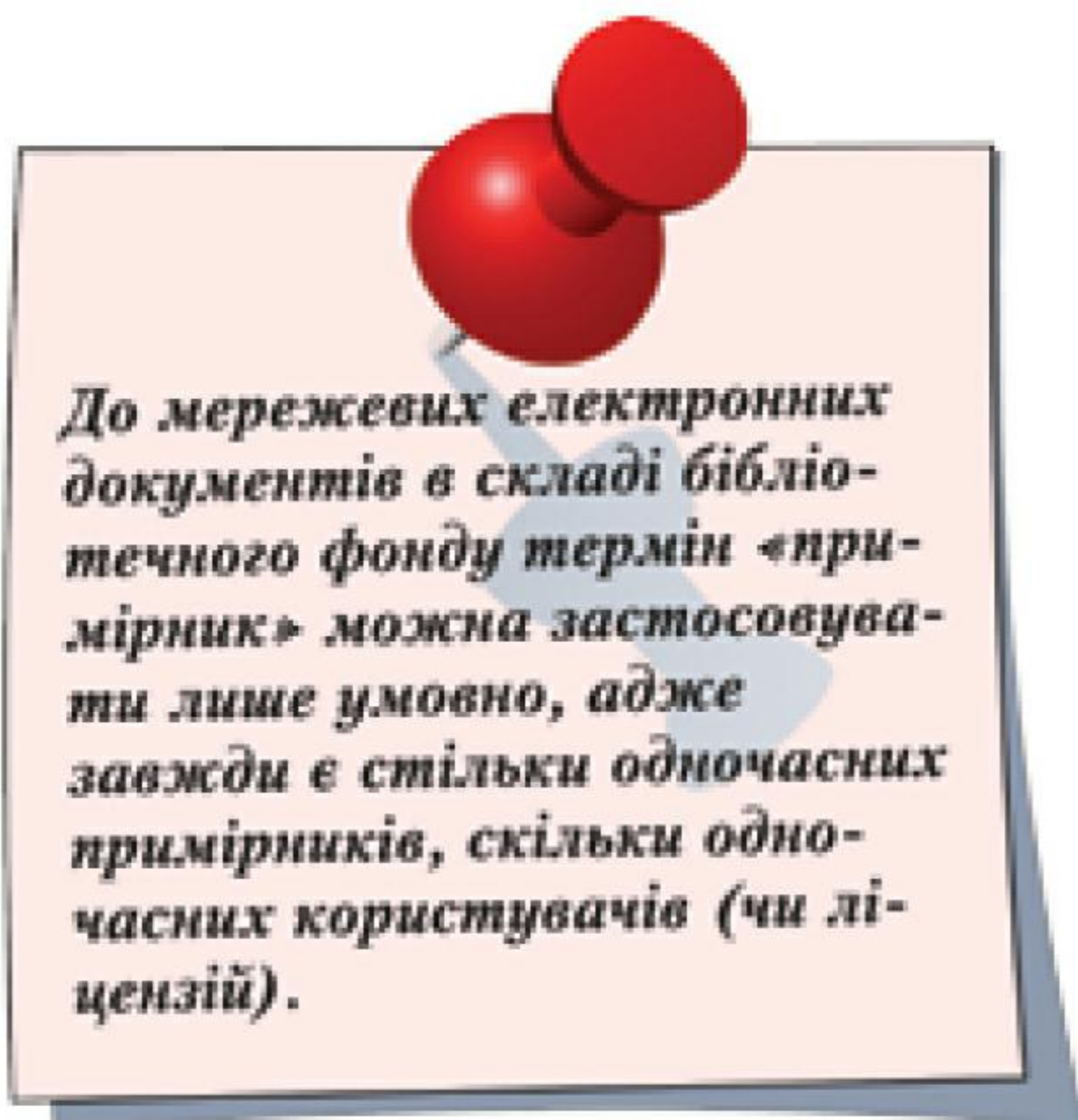
- керівника або його заступника (голова комісії);
- головного бухгалтера;

- керівників груп обліку (або інших працівників бухгалтерії, які обліковують матеріальні цінності);
- особи, на яку покладають відповідальність за збереження матеріальних цінностей;
- інших посадових осіб.

Постійно діюча комісія проводить огляд матеріальних цінностей для складання акта про їхнє списання, використовуючи технічну документацію (паспорти, відомості дефектних актів та інші документи), а також дані бухгалтерського обліку, і встановлює можливість або неможливість відновлення і подальшого використання матеріальних цінностей в бібліотеці.

У 2012 р. бібліотеки керуються Постановою № 1314 КМУ від 8.11.2007 р. „Порядок списання об’єктів державної власності”. Бюджетні установи, які утримуються за рахунок коштів місцевого бюджету, при списанні майна керуються відповідним рішенням (положенням) про порядок списання комунального майна органу, уповноваженого приймати рішення про управління об’єктами комунальної власності.

Як обліковувати електронні документи?

Облік електронних видань здійснюється відповідно до міждержавного стандарту ГОСТ 7.20-2000. «СИБИД. Библиотечная статистика», за яким основними одиницями обліку всіх видів документів є примірник (екземпляр) і назва документа.

У стандарті в розділі 5 „Облік аудіовізуальних документів” у пунктах 5.1 „Фотодокументи” п. 5.1.3 зазначено, що „окремо випущена грамплатівка, компакт-диск обліковується як один диск і одна назва”. Компакт (альбом) грамплатівок, компакт-дисків, об’єднаних загальною назвою, обліковується за кількістю

дисків і однією назвою. Подібні підходи викладені у стандарті до обліку „Відеодокументів” (п.5.2) та „Кінодокументів” (п.5.3).

Вищезгаданий стандарт у розділі 6 „Облік електронних видань” подає наступне:

- 6.1. Одиницями обліку електронних видань є екземпляр і назва.
- 6.2. Екземпляром для електронних видань є дискета та оптичний диск (CD-ROM і мультимедіа).
- 6.2. Електронні видання обліковуються за правилами, встановленими в п. 5.1.3.

Пункт 5.1.3. викладений вище. Отже, електронні документи, або документи на електронних носіях, які придбала бібліотека відповідно до Договору та документів на їхнє отримання, ставлять на облік із застосуванням пункту 5.1.3 стандарту.

Документи на електронних носіях включаються до індивідуального та сумарного обліку, що відображається у виокремленій інвентарній книзі та книзі сумарного обліку.

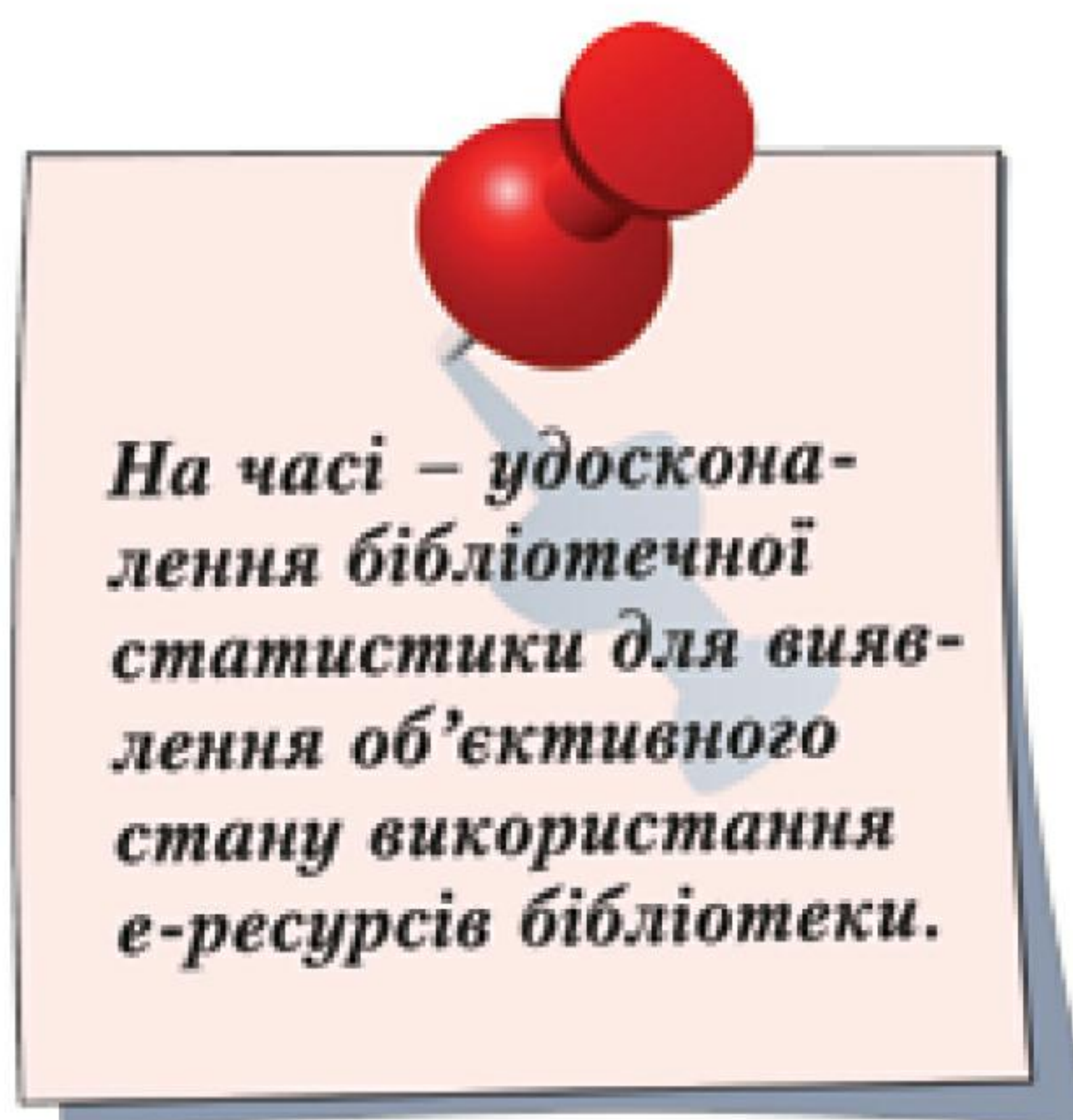
Як обліковувати видачу електронних документів?

Відповідно до вищезгаданого ГОСТ 7.20-2000¹¹ у розділі 10 „Облік видачі документів чи їх копій” вказано, що „одиницею обліку видачі документів чи їх копій є екземпляр, отриманий користувачем за його запитом”.

Пункт 10.2 конкретизує: „Облік видачі документів проводиться за числом виданих екземплярів, зареєстрованих у формулярі користувача, листку читацької вимоги, бланку-замовленні по МБА, книжковому формулярі та іншій документації, ухваленій у бібліотеці і органах НТІ, а також в електронній БД”. Тож, якщо читач подав запит на електронний документ, що міститься на CD, на якому є багато інших документів, то фіксується лише одна книговидача.

Вищезгадане Положення п.10.2 надає можливість адміністрації бібліотеки розробити інші форми фіксації обліку видачі документів. І цим доцільно тепер скористатися.

З використанням (застосуванням) інформаційно-комунікативної техніки у бібліотечній практиці значна частина послуг залишилася поза обліком. Наприклад, у бібліотеках організовано доступ до баз даних, у яких відображено інформацію про вторинні документи та інформацію про первинні документи, де власне відображені тексти документів. І користувач, перебуваючи у бібліотеці, читає статті, твори з персонального комп'ютера бібліотеки чи з власного ноутбука. У статистиці бібліотеки буде відображено лише відвідування бібліотеки.

¹¹ Міждержавний ГОСТ 7.20-2000 був введений у дію замість ГОСТ 7.20-80 та ГОСТ 7.41-82 (див.: Стандарти з інформації, бібліотечної і видавничої справи за станом на 01.01.2012 р. [Електронний ресурс] : бібліогр. покажч. / Держ. наук.-техн. б-ка України, Від. нормативно-технічної документації (БД ІРБІС). – Електрон. дані. – К. : ДНТБ України, 2012. – Режим доступу: <http://gntb.gov.ua/files/sibid.pdf>. – Назва з екрану.).

Разом з тим, створення мережевих локальних документів - це створення копій документів, а п.10.4 ГОСТу дозволяє видачу копій рахувати до загальної книговидачі.

У ГОСТі 7.20-2000 у пункті 8.2 вказано, що „одиницею обліку звернень до електронної бібліотечно-інформаційної мережі є одне звернення на сервер бібліотеки чи орган НТІ”. Це положення мало зрозуміле сьогодні в контексті оновлення інформаційних технологій.

Беручи до уваги трудомісткість процесів створення інформації, вартісність придбання е-документів і витрати праці персоналу бібліотек на процеси організації ресурсу та надання його у використання, необхідно удосконалити бібліотечну статистику для виявлення об'єктивного стану використання ресурсів бібліотеки.

***Приклад обліку е-читанки (Kindle) з досвіду роботи Американської бібліотеки ім. Віктора Китастого Національного університету «Києво-Могилянська академія».** Пристрій поставлений одночасно на бухгалтерський облік (як технічний пристрій) та на бібліотечний облік (як конволют, або збірка завантажених у пристрій е-книг). Однак, цю схему можна рекомендувати застосовувати лише для випадків, коли завантажений сталий (незмінний) контент, що не поповнюється і не вилучається. У разі, коли контент не є сталим, можна створити запис на назву Kindle з порядковим номером і без розписування змісту.*

КАТАЛОГІЗАЦІЯ Е-КНИГ ТА Е-ЧИТАНОК

Каталогізація е-книг здійснюється відповідно до міжнародних стандартів, які діють у сфері бібліографічного опису документів: ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. «ССІБВС. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT)»; ГОСТу 7.82-2001. «СИБИД. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления» (міждержавний стандарт),

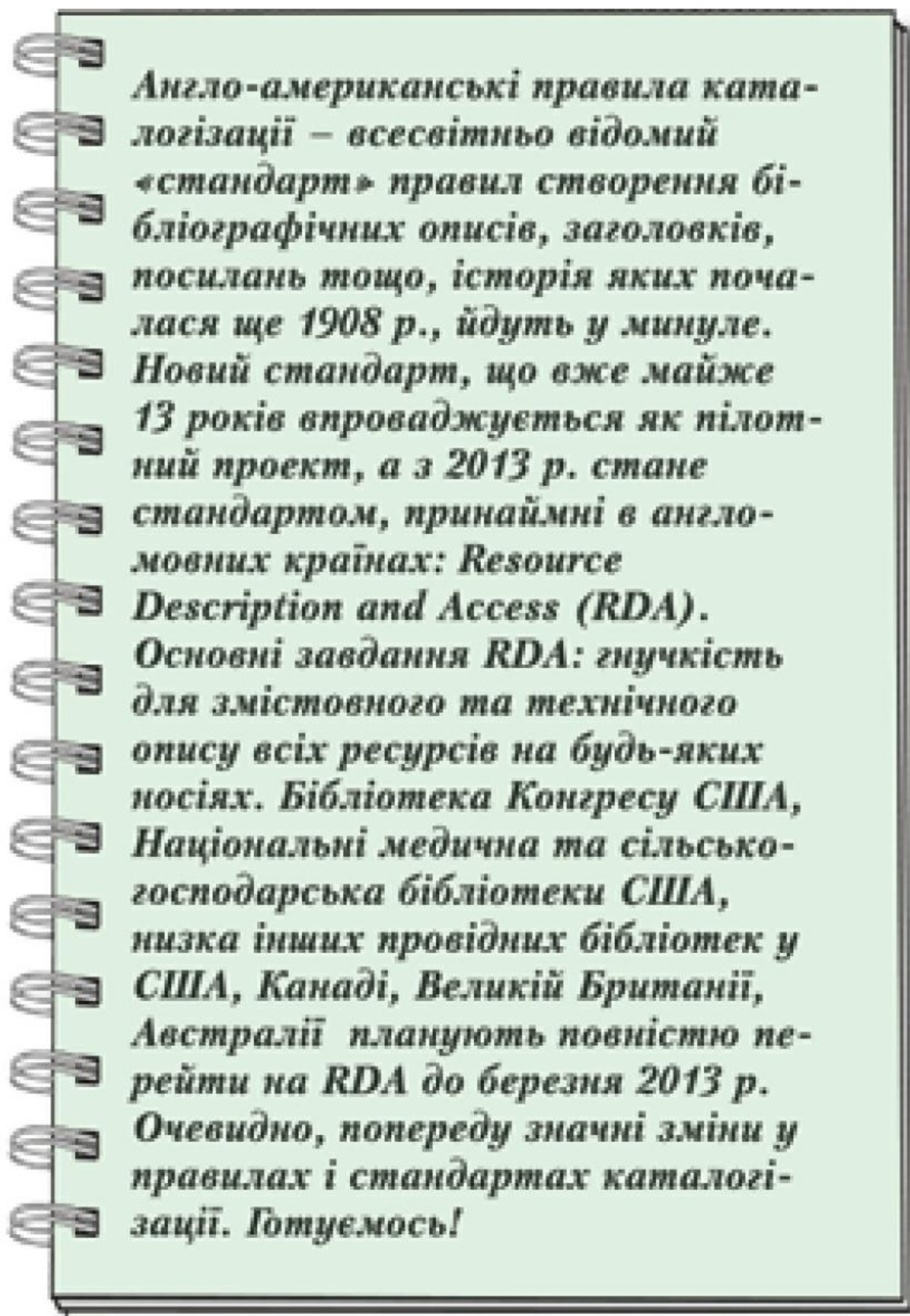
якому, як вже зазначалося, в Україні не надано чинності, а також відповідно до Форматів сімейства MARC для бібліографічних даних.

Каталогізація е-книг ЛОКАЛЬНОГО доступу здійснюється на загальних засадах і за правилами опрацювання фізичних носіїв інформації. Каталогізація е-книг ВІДДАЛЕНОГО доступу – дещо нова для вітчизняної бібліотечної практики, але вже досить усталена у світовому досвіді. Каталогізація е-книг віддаленого і ТИМЧАСОВОГО доступу (за умови, що бібліотека не має права їх архівувати, тобто зберігати довічно для свого фонду надалі) – взагалі нова справа, єдиних правил тут все ще немає.

Детальний опис відповідно до правил каталогізації електронних книг представлений в Додатку 1. Далі розглянемо кілька **прикладів опису е-книг** з практики роботи Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» (з використанням MARC 21).

Приклад опису е-книги віддаленого доступу:

Автор	Afanasiev, G. N.
Назва	Vavilov-Cherenkov and Synchrotron Radiation [electronic resource]: Foundations and Applications / by G. N. Afanasiev.
Видання	Dordrecht : Springer Science + Business Media Inc., 2005.
Джерело	Springer e-books
Опис	v.: digital

Серія	Fundamental Theories of Physics, An International Book Series on The Fundamental Theories of Physics: Their Clarification, Development and Application ; 142
Колекція	е-колекція
	е-книги
Предмет	Астрономія.
	Математична фізика.
	Математика.
	Ядерна фізика.
	Фізика.
	Квантова теорія.
Дод. дані	SpringerLink (Online service) [тут дається лінк на URL ресурсу]
Електр.доступ	[Доступно через Springerlink лише в межах НаУКМА]
ISBN	9781402024115

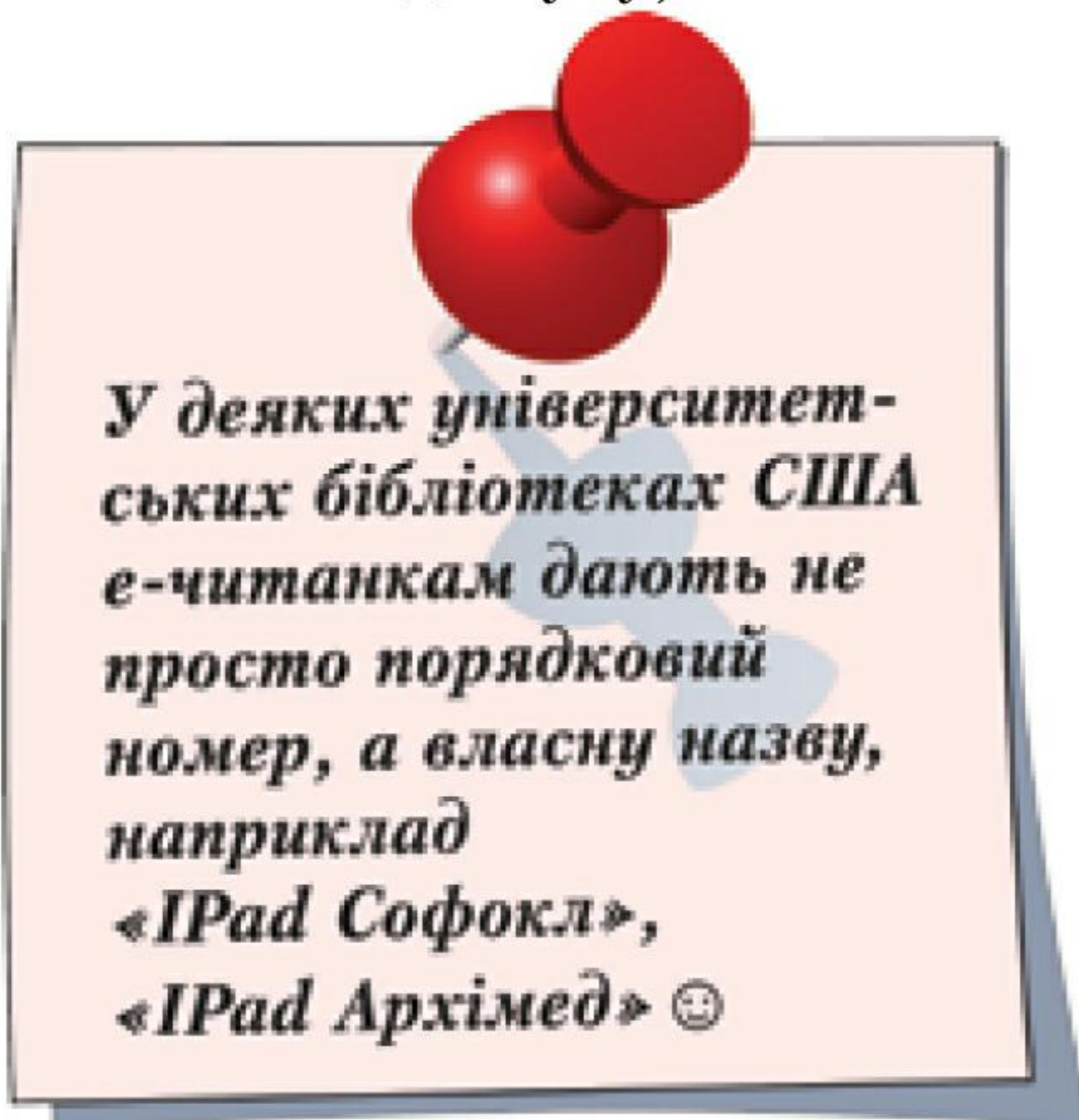
Приклад каталожного запису е-читанки – Kindle як конволюту (у разі сталої збірки творів, розміщених в одній фізичній формі, в даному випадку е-читанці Kindle)

Назва	Kindle eReader : [electronic resource] / Amazon.com.
Варіант назви	Amazon Kindle eReader
Видання	[б.м.] : Amazon.com, Inc., 2004-2011.
Зміст	See you in the USA / eJournal USA -- Yes? She can! Good Sports / Glenn Stout -- The Raven / Edgar Allan Poe -- Hight Tide in Hawaii / Mary Pope Osborne -- Oxford Dictionary of English -- The New Oxford American Dictionary -- SpelingStar / puzzle. tv -- Thread Words / Amazon Digital Services -- Kindle User's Guide, 2nd ed. / Amazon -- Medical Encyclopedia -- the World's Biggest Medical Encyclopedia for Mobile... / MobileReference -- The Autobiography of Benjamin Franklin / Benjamin Franklin -- My Town / DOS/IIP -- Media Law / Jane Kirtley -- Free at Last / Michael Jay Friedman -- The Yosemite / John Muir -- The Burgess Animal Book for Children / Thornton W. (Thornton Waldo) Burgess --

	<p>The Federalist Papers / Alexander Hamilton, John Jay and James, James Madison -- The Book of Nature Myths / Florence Holbrook -- Roget's Thesaurus of English Words and Phrases - Super 2011 Edition / Peter Mark Roget -- How the States Got Their Shapes Too : The People Behind the Borderlines / Mark Stein -- The World Almanac and Book of Facts 2011 / World Almanac. The Game of Basketball Fundamentals, Intangibles and Finder Points of the Game for Coaches, Players and Fans / Kevin Sivils -- Naked Eggs and Flying Potatoes : Unforgettable Experiments That Make Science Fun / Steve Spangler -- Perfect Phrases ESL Everyday Business / Natalie Gast -- Magic Tree House #1 : Dinosaurs Before Dark / Mary Pope Osborne and Sal Murdocca -- Magic Tree House #22 : Revolutionary War on Wednesday / Mary Pope Osborne -- Basic American Grammar and Usage : An ESL/EFL Handbook / Marsel Danesi --</p>
	<p>The Succes System That Never Fails / William Clement Stone -- The Death and Life of American Journalism : The Media Revolution That Will Begin the World Again / Nichols John -- Games for Language Learning / Andrew Wright, David Betteridge -- Social Media Marketing For Dummies / Shiv Singh -- Moby Dick, or, the whale / Herman Melville -- A Slave Girl's Story Being an Autobiography of Kate Drumgoold / Kate Drumgoold -- It's Easy Being Green : A Handbook for Earth-Friendly Living / Crissy Trask -- Freedom's Children : Young Civil Rights Activists Tell Their Own Stories / Ellen Levine -- The Everything Kid's States Book : Wind Your Way Across Our Great Nation / Brian Thornton The Complete Adventures of Huckleberry Finn and Tom Sawyer / Mark Twain -- Compelling Conversations : Questions and Quotations on Timeless Topics / Eric H. Roth -- ESL Grammar / Mark Lester -- Life on the Mississippi / Mark Twain -- Eye of the Storm Level 3 / Loader -- Emergency Murder Level 5 / Mc Giffin -- High Life, Low Life Level 4 / Alan Battersby -- East 43 rd Street Level 5 / Battersby -- Just Like a Movie Level 1 / Sue Leather -- Bad Love Level 1 / Leather -- Dreams from My Father : A Story of Race and Inheritance / Barack Obama -- The Audacity of Hope : Thoghts on Reclaiming the American Dream / Barack Obama -- My Life and Work / Henry Ford -- The Life of Abraham Lincoln / Henry Ketcham -- Little Women / Louisa May Alcott -- The Scarlet Letter / Nathaniel Hawthorne -- Uncle Tom's Cabin / Harriet Beecher Stowe -- Fairy Tales Every Child Should Know / Hamilton Wright Mabie -- Incidents in the Life of a Slave Girl Written by Herself / Harriet Ann Jacobs -- Short Stories Old and New /</p>

Дод. форма	Version: Kindle 3.3 (611680021)
Вимоги до	Network Capability: Wi-Fi and 3G.
Дарувальник	Посольство США в Україні.
Дод. дані	Amazon.com, Inc.
Примірник	Американська б-ка

Зверніть увагу, що такий віртуальний конволют все ж незвичний для наших правил, адже є штучно зібраним **віртуальним зшитком** творів, виданих **як окремі видання**, де кожна з е-книг має свої вихідні дані (місце видання, видавництво, рік, ISBN тощо). Тобто кожна е-книга **може бути** закаталогізована і окремо, як назва з вказанням е-читанки як фізичної форми конволюту. Рішення на користь віртуального конволюту – за причини обліку (нагадуємо, одиницею обліку поки що може бути лише фізичний носій, в даному випадку е-читанка, а не е-книга як віддалений ресурс, завантажений на неї, або ресурс тимчасового доступу).

У випадку, коли бібліотека пропонує до видачі е-читанку з несталим контентом, який долучається-вилучається користувачем чи бібліотекарем, і немає можливості слідкувати за цим, немає сенсу відображати це і в електронному каталозі. Таку е-читанку можна закаталогізувати просто за назвою пристрою та порядковим номером (наприклад, Kindle-01, Kindle-02, Kindle-03 тощо).

У 500 полі (поле загальної примітки) можна зауважити про нестабільність контенту. Таким чином, створюється лише один бібліографічний запис на

назву пристрою, а в примірниках вже вказується інформація про кожен з пристроїв (номер, баркод, місце розташування, умови видачі тощо).

Приклад каталожного запису е-читанки Kindle як назви (у разі несталого контенту)

Формат ВК

Лідер -----nam--22-----u-4500

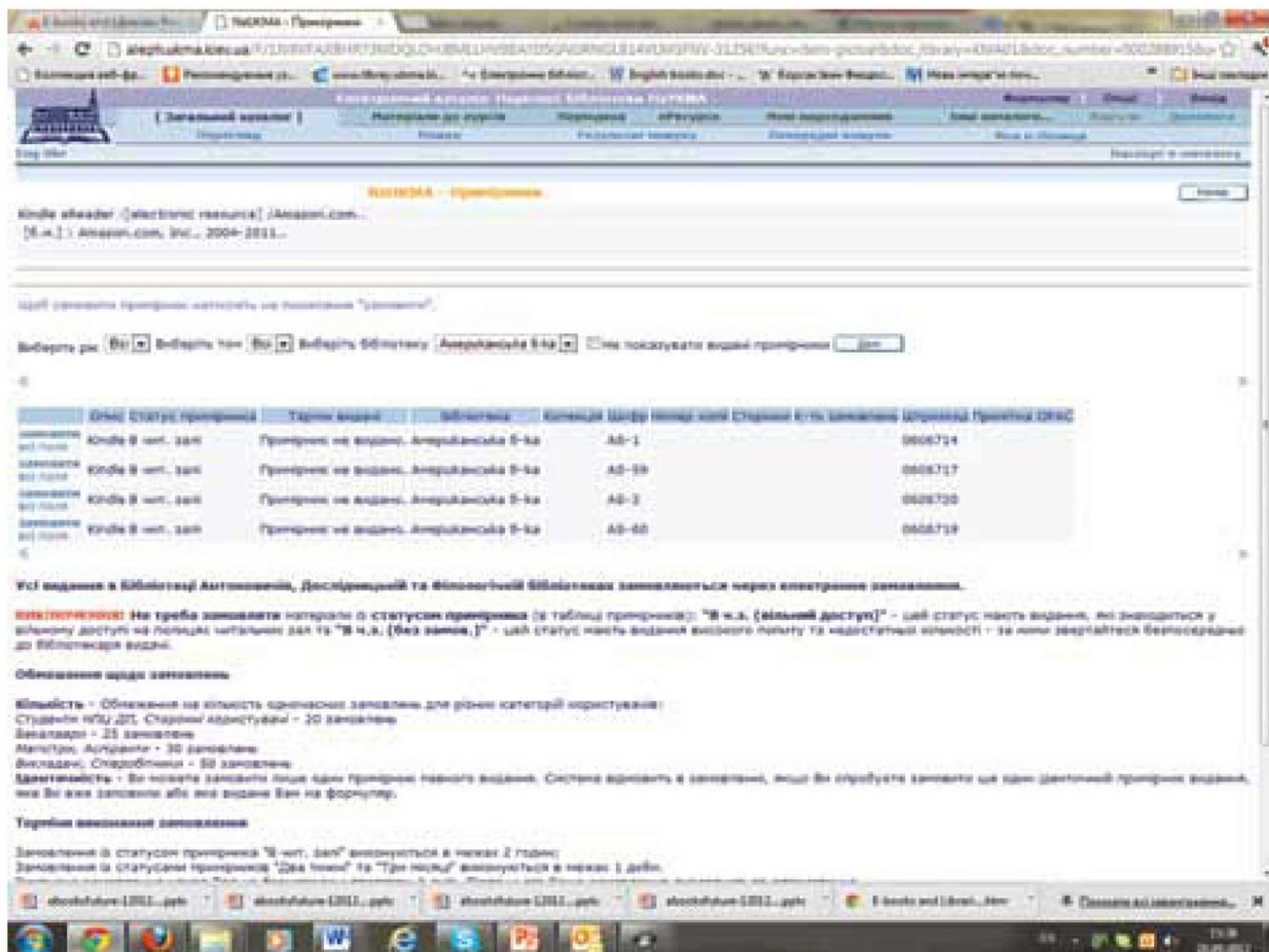
Контр. №. 000295839

ID контр. №. UnKiUKMA

Ост. транзакц. 20121129114656.0

Х-ки матер. cz bza---uumuu
 Фіз. опис. 120724d20042011xx-a-----000-0-eng-d
 Джерело. кат. UnKiUKMA ukr UnKiUKMA
 Лок. шифр Kindle
 Назва Kindle eReader : [electronic resource] / Amazon.com.
 Інша назва Amazon Kindle eReader
 Публікація [б.м.] : Amazon.com, Inc., 2004-2011.
 Дарувальник Посольство США в Україні.
 Заг. прим. Variable content.
 Дод. фіз. форма Version: Kindle 3.3 (611680021)
 Особл.системи Network Capability: Wi-Fi and 3G.
 Дод. ав. Орг-я Amazon.com, Inc.
 955 fiction
 ТУР eРесурс
 ТУР Книга
 Сист.№ 000295839

Рекомендуємо у бібліографічному записі завжди вказувати, що книга у вашій колекції існує і в друкованій, і в електронній формі! Для MARC 21 – це помітка у полі 530: «книга доступна також на Kindle», або: «книга доступна також в електронній формі (лінк на віддалений ресурс)» і, відповідно, навпаки.

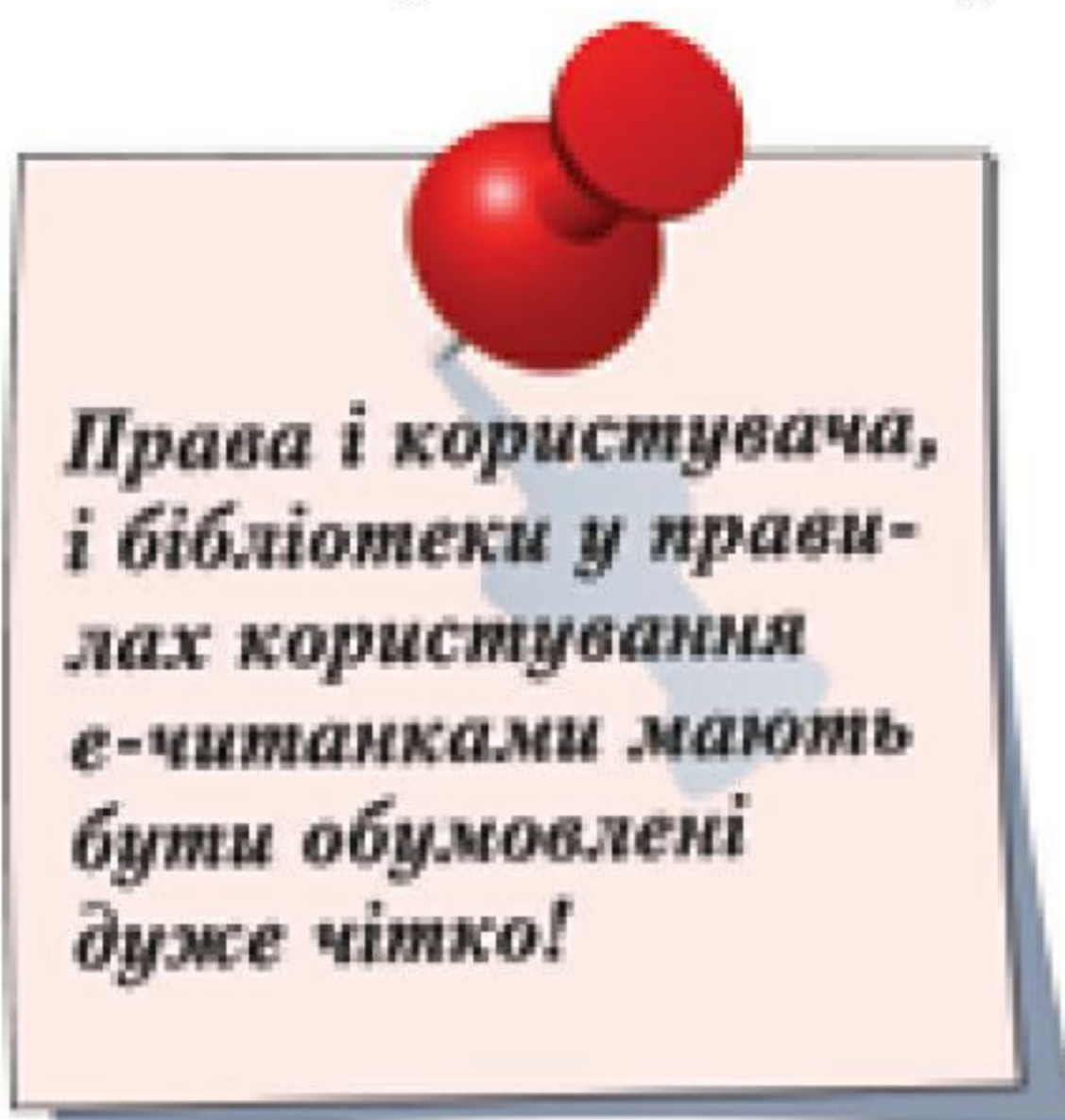
Сторінка електронного каталогу Наукової бібліотеки НаУКМА: Інформація про примірники із запису на Kindle як назви.

ЯК ПОЗИЧАЮТЬ Е-КНИГИ ТА ПРИСТРОЇ ДЛЯ ЇХНЬОГО ЧИТАННЯ КОРИСТУВАЧАМ БІБЛІОТЕК

Ще раз зазначимо, що бібліотека може організувати доступ до е-книг у такий спосіб:

- **Онлайновий доступ у стінах бібліотеки.**
- **Офлайновий доступ у стінах бібліотеки** (наприклад, через комп'ютер, е-читанку – власність книгозбірні).
- Онлайновий **авторизований доступ** зареєстрованим користувачам (читачам) з-поза меж бібліотеки – на обладнання читача (комп'ютери, е-читанки, смартфони тощо).

На е-читанку можна завантажити до 1000 назв е-книг, проте публічні бібліотеки, наприклад у США, як правило, завантажують попередньо не більше 5-30. Набір е-книг може бути однаковий для всіх пристроїв або розподілений за якоюсь ознакою: художня література, бестселери, науково-популярні твори тощо. Додатково, на вимогу користувача, книгозбірні можуть завантажити ще декілька назв. Обмежена кількість завантажених на е-читанку назв – до декількох десятків – обґрунтовується обмеженим терміном видачі – на два тижні. Університетські книгозбірні завантажують на одну е-читанку до 100 назв е-книг.

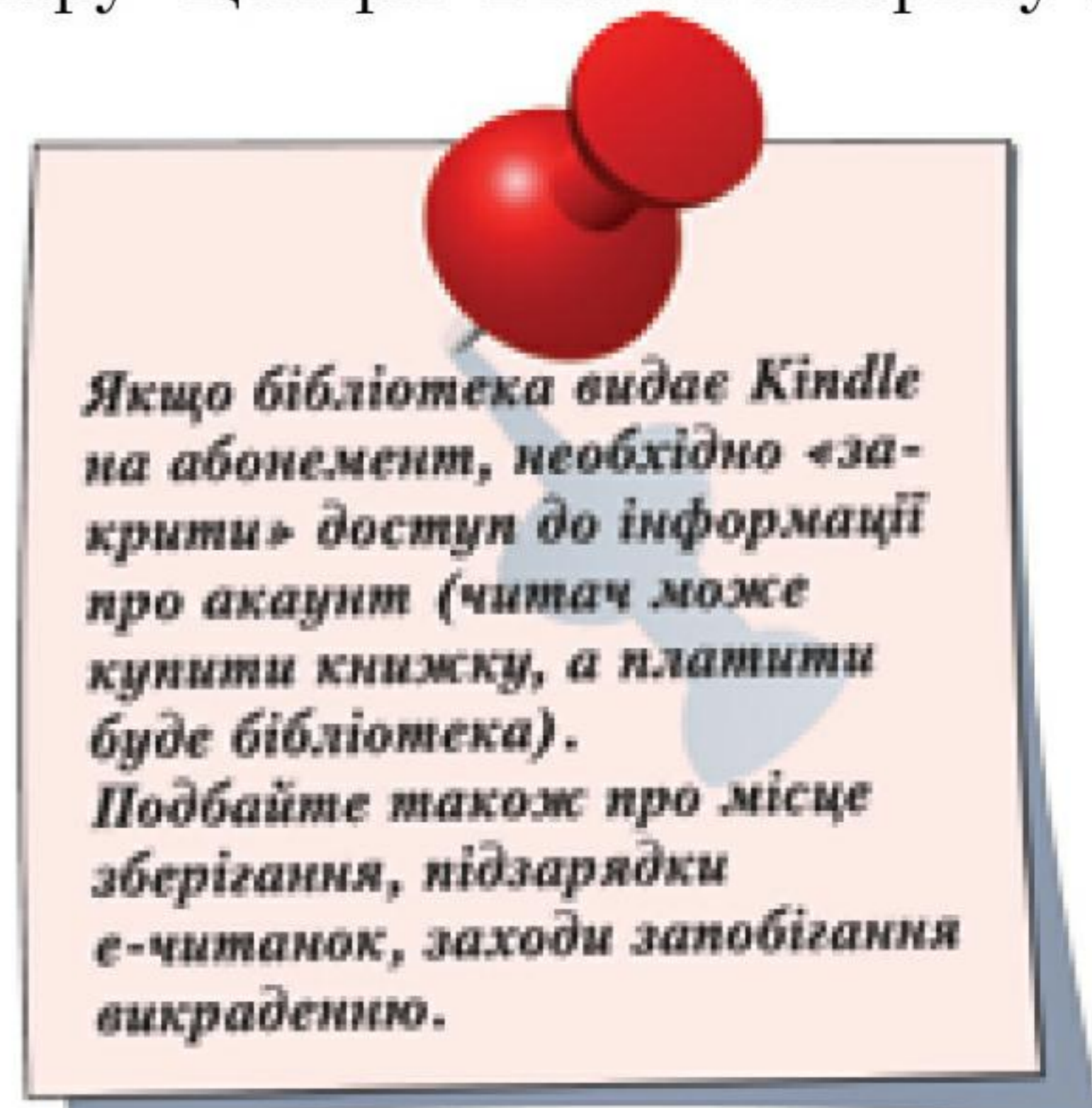

Коли бібліотека починає працювати з е-читанками, важливо взяти до уваги необхідність розробки правил користування ними. **Орієнтовні правила користування е-читанками**, укладені на основі реалізації пілотного проекту з читанками Kindle та iPad-ами у 29-ти бібліотеках України за проектом «Вікно в Америку», пропонуються у Додатку 2. Ці правила – результат колективної праці групи директорів і заступників директорів бібліотек України під час семінару “Центри “Вікно в Америку”:

використання нових стратегій і технологій для розширення аудиторії” (Гурзуф, АРК, Україна, 3-5 жовтня 2012 р.).

Зарубіжні книгозбірні для зручності користувачів розробляють також рекомендації/керівництва/інструкції щодо завантаження е-книг на е-читанки користувачів (різних моделей і виробників) через веб-сайт бібліотеки.

Пропонуємо до Вашої уваги досвід різних бібліотек щодо роботи з е-книгами та е-читанками.

Пересувна стійка з iPad-ом у Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. О. Гончара. Така стійка запобігає викраденню пристрою, водночас дозволяє читачеві користуватися приладом.

ДОСВІД БІБЛІОТЕК

США

Публічна бібліотека м. Сієтл, США

Фонд бібліотеки – понад два мільйони назв, містить матеріали для дітей, підлітків і дорослих – книги, аудіокниги, книги великим шрифтом; музику (на CD) і фільми (на DVD); журнали та газети. Безкоштовні книги, фільми та музику можна завантажувати на читацькі комп'ютер, iPod, iPhone чи інший портативний пристрій. Далі подано авторизований переклад матеріалів з веб-сайту цієї бібліотеки стосовно е-книг та їхнього позичання (<http://www.spl.org/library-collection>; <http://www.spl.org/library-collection/e-books-and-downloads/faqs>).

Е-книги та їхнє скачування

З чого почати?

Що таке OverDrive, Freegal Music, Safari Tech Books тощо?

Бібліотека працює з цими компаніями, щоб надавати власникам читацького квитка безкоштовний електронний контент, який можна завантажувати. Ці компанії надають бібліотеці ліцензію на певні твори, щоб читачі могли ними

користуватися. Переважна більшість е-книг та аудіокниг, які читачі можуть завантажити, отримано через OverDrive.

Як діяти?

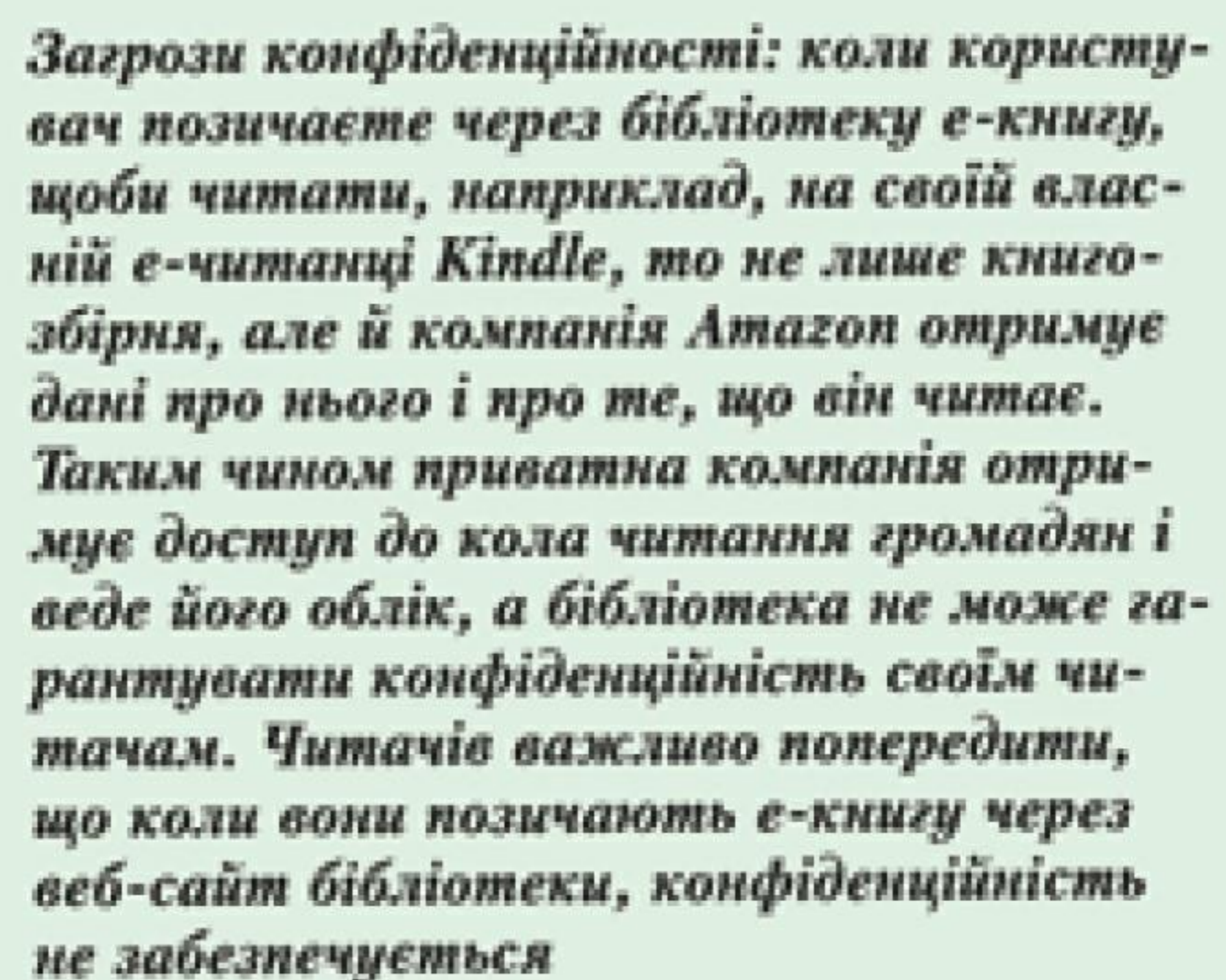
Розроблено спеціальні інструкції, залежно від того, яким пристроєм для читання користується читач:

- Kindle (<http://www.spl.org/library-collection/e-books-and-downloads/kindle>)
- Nook, sony reader, kobo (<http://www.spl.org/library-collection/e-books-and-downloads/nook-kobo-sony-readers>)
- iPad, iPhone, чи iPod Touch (<http://www.spl.org/library-collection/e-books-and-downloads/ipad>)
- iPod classic, Nano чи Shuffle (<http://www.spl.org/library-collection/e-books-and-downloads/ipod>)
- Android Phones чи tablets (<http://www.spl.org/library-collection/e-books-and-downloads/android>)
- Windows Phones (<http://www.spl.org/library-collection/e-books-and-downloads/windows-phone>)

Як це працює?

Е-книги та аудіокниги від OverDrive

- Необхідно мати відповідне програмне забезпечення (подано лінк до відповідної інструкції).
- Іноді треба заздалегідь замовити е-книгу (стати в чергу за нею). Бібліотека повідомляє читачеві електронним листом, коли е-книга чи аудіокнига може бути взята «на абонемент». Читач може позичити е-книгу протягом п'яти днів після отримання такого електронного листа.
- Можна «взяти на абонемент» одночасно до 25 назв.
- Користуватися «взятими на абонемент» е-книгами дозволяється до трьох тижнів. Різні назви можуть мати різний термін.
- Можна повернути е-книгу завчасно. Для цього треба користуватися Adobe Digital Editions для EPUB та Amazon-акаунтом для Kindle.

Загрози конфіденційності: коли користувач позичає через бібліотеку е-книгу, щоби читати, наприклад, на своїй власній е-читанці Kindle, то не лише книгозбірня, але й компанія Амазон отримує дані про нього і про те, що він читає. Таким чином приватна компанія отримує доступ до кола читання громадян і веде його облік, а бібліотека не може гарантувати конфіденційність своїм читачам. Читачів важливо попередити, що коли вони позичають е-книгу через веб-сайт бібліотеки, конфіденційність не забезпечується

- Можна повернути аудіокнигу у форматі MP3 раніше, використовуючи OverDrive App або через ПК читача за допомогою OverDrive Media Console.
- Немає штрафів за невчасне повернення, бо е-книги «повертаються» до бібліотеки автоматично.

Публічна бібліотека м. Согерті (Saugerties Public Library), штат Нью-Йорк, США. (<http://saugertiespubliclibrary.org/elibrary/>)

Бібліотека має 6 е-читанок Kindle Paperwhite із завантаженим змістом (30 назв), які видаються **додому** зареєстрованим користувачам на два тижні з можливістю подовження ще на два тижні, якщо немає черги інших користувачів. Бібліотекар може додати певні е-книги за запитом користувача (через OverDrive, сервіс позичання е-книг для бібліотек США). Самостійно завантажити книжки користувач не може. У випадку запиту на читанку від різних мешканців, які мають однакову адресу, видається лише одна на однакову адресу. На читанку завантажено також детальну інструкцію, як працювати з пристроєм, така ж інструкція розміщена на сайті бібліотеки. Читанку видають без жодної застави, але все ж з певними обмеженнями: користувач має бути старший за 18 років, бути мешканцем (мати постійну адресу) в цьому містечку, дійсний читацький квиток бібліотеки та гарну «історію користування бібліотекою» (відсутність боргів). Крім того, кожного разу користувачеві пропонується підписати угоду про те, що він отримав прилад у робочому стані (разом із зарядним пристроєм, адаптером, чохлом), і що він зобов'язується повернути все в такому ж стані. Повертати потрібно саме бібліотекарю (не можна лишити в скриньці для повернених книг, наприклад). Якщо користувач раптом заборгує пристрій, наступні два тижні стягується штраф (один долар за один заборгований день), а по завершенні двох тижнів такий користувач вже буде винний бібліотеці повну вартість пристрою (190 доларів). Прикрих прецедентів ще не було, тому наступним кроком бібліотеки буде позичання е-читанок дітям із завантаженим відповідним змістом. Письмова угода про позичання читанки: <http://saugertiespubliclibrary.org/files/2012/11/eReader-Loan-Agreement.pdf>

Правила користування: <http://saugertiespubliclibrary.org/files/2012/11/eReader-Circulation-Policy.pdf>

ТАЙВАНЬ

Національна центральна бібліотека Тайваню

З 2009 р. Національна центральна бібліотека Тайваню бере участь у державній програмі розвитку цифрової індустрії Тайваню. За цією програмою

100000 е-книг китайською мовою мають стати доступними через бібліотеку, і книгозбірня стала депозитарієм е-книг. Національна центральна бібліотека Тайваню розробила сайт «E-publication Platform System», щоби забезпечити збереження обов'язкового примірника цих та інших е-книг. Через сайт можна звертатися за ISBN; видавці, урядові організації, школи, окремі особи можуть розміщувати на ньому обов'язкові примірники своїх е-книг. Бібліотека забезпечує можливості використання цих е-книг читачами (<http://ebook.ncl.edu.tw/webpac/ebookTutorial.jsp?tutId=1>; <http://ebook.ncl.edu.tw/webpac>)

Правила позичання е-книг у Національній центральній бібліотеці Тайваню (<http://ebook.ncl.edu.tw/webpac/ebookTutorial.jsp?tutId=3>)

1. Хто може позичати е-книги

Щоби взяти на абонемент е-книгу в Національній центральній бібліотеці Тайваню, необхідно мати читацький квиток і звернутися по е-акаунт.

2. Способи читання

Е-книгу можна читати онлайн чи офлайн.

- Читання онлайн: Доступ до е-книги через браузер на ПК, ноутбуці, ПК-таблетці або мобільному пристрої для читання.
- Читання офлайн: Після позичання дозволеної е-книги та завантаження її за допомогою безкоштовної програми для читання, розробленої бібліотекою, користувачі можуть читати книгу зі свого ПК, ноутбуку, ПК-таблетки, або мобільного пристрою для читання протягом дозволеного бібліотекою періоду.

3. Правила позичання е-книг

Е-книги, що пропонуються Національною центральною бібліотекою, мають різні умови доступу та обмеження авторизованого доступу. Вони можуть бути у відкритому доступі або обмеженому доступі. Таким чином, ті е-книги, що у відкритому доступі, можна читати будь-де, без обмежень часу чи кількості читачів. Е-книги обмеженого доступу поділяються на три категорії: дозволено читати в бібліотеці одночасно одному користувачеві, в бібліотеці та будь-де. Це означає наступне.

1. У бібліотеці одному користувачеві

Користувачі можуть читати ці книжки в Національній центральній бібліотеці на спеціально призначених комп'ютерах після реєстрації і входу до свого акаунта.

- Обмеження: Ці е-книги «повертаються» («здаються») одразу, як тільки закривається вікно браузера.

- **Кількість:** Одночасно можна читати тільки одну е-книгу. Вікно браузера має бути закрито перед тим, як читати наступну е-книгу.
- **Резервування:** Ні.
- **Чи можна продовжити термін користування (взяти для читання ще раз)?:** Так.
- **Години роботи:** Вівторок-П'ятниця 9:00-21:00, Субота-Неділя 9:00-17:00.

2. В бібліотеці

Читачі Національної центральної бібліотеки можуть отримати доступ до е-книг на бібліотечних комп'ютерах або персональних пристроях, які вони принесли до книгозбірні (лептопи, ПК-таблетки або смартфони). Після реєстрації та входу в систему можна читати та «повертати» е-книги за допомогою функції «One Click» на браузері.

- **Обмеження:** При закритті вікна браузера е-книги автоматично «повертаються».
- **Кількість:** Одночасно можна читати тільки одну е-книгу. Вікно браузера має бути закрито перед тим, як читати наступну е-книгу.
- **Резервування:** Ні.
- **Чи можна продовжити термін користування (взяти для читання ще раз)?:** Ні.
- **Години роботи:** Вівторок-П'ятниця 9:00-21:00, Субота-Неділя 9:00-17:00.

3. Будь-де

Користувачі можуть мати доступ до цих е-книг за допомогою Інтернету. Завантажені за допомогою безкоштовної бібліотечної програми читання е-книг, вони доступні для читання офлайн на комп'ютерах і мобільних пристроях протягом 10 днів.

- **Обмеження:** Е-книги цієї категорії можна позичати на термін до 10 днів. Раніше е-книгу можна повернути через персональну «книжкову полицю» на сайті E-publication Platform System або натиснувши кнопку «Повернути» в бібліотечній програмі для читання. Після 10-денного терміну система автоматично поверне книгу сама, якщо це не зроблено раніше.
- **Кількість:** Максимум три е-книги.
- **Резервування:** Три е-книги можна зарезервувати. Коли е-книга повертається і стає доступною, вона автоматично надсилається на «книжкову полицю» користувача, якому надходить електронний лист, що повідомляє про доступність е-книги.
- **Чи можна продовжити термін користування:** Так, якщо її не зарезервував інший читач.
- **Термін:** 10 днів, починаючи від 12:00 години ночі того дня, коли її вперше завантажили для читання.

УКРАЇНА

Проект „Читаємо у новому форматі”: зал е-читанок у Кіровоградській ОУНБ ім. Д. І. Чижевського

О. М. Гаращенко, О. М. Волохін

Мета проекту Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського „Читаємо в новому форматі”, який був підтриманий програмою „Бібліоміст” в Україні, – поліпшити комфортність читання, зробити процес читання електронних текстів максимально схожим на традиційний. Для реалізації цієї ідеї книгозбірня придбала е-читанки, що надають можливість читати електронні тексти в найпопулярніших сучасних форматах (PDF, DJVU, FB2, EPUB та ін.)¹².

Окрім основної функції, е-читанки розширюють коло додаткових можливостей для користувачів бібліотеки. Кожний пристрій комплектується аудіовиходом з навушниками для прослуховування аудіофайлів найпопулярніших форматів WAV та MP3. Таким чином, е-читанки можна використовувати як індивідуальні mp3-плеєри для прослуховування аудіокниг і музичних творів. Наступна корисна функція е-читанок з TFT екранами – можливість демонстрування на екрані відеофайлів популярних відеоформатів. Таким чином забезпечується ще одна додаткова послуга для користувача – індивідуальний перегляд документальних і художніх кінофільмів з фондів бібліотеки.

Завдяки отриманому гранту бібліотека мала змогу придбати 6 пристроїв для читання електронних форматів, ще 5 пристроїв за умовами проекту придбано за власні кошти бібліотеки. Таким чином, матеріальна частина е-читального залу складається з одинадцяти пристроїв різних типів і розмірів.

Перша презентація проекту відбулася під час проведення Міжрегіональної науково-практичної конференції: “В майбутнє разом з бібліотекою: роль бібліотек у соціокультурній інфраструктурі регіону” 22-23 вересня 2011 р. Урочисте відкриття читального залу е-читанок відбулося під час Всеукраїнського дня бібліотек – 30 вересня 2011 р.

З початком реалізації проекту проводилися тренінги для бібліотечного персоналу, який має працювати з новими пристроями краще, ніж користувач. Книгозбірня проводить тренінги для бібліотекарів ОУНБ ім. Д. І. Чижевського, інших обласних бібліотек, наших колег із області, а також навчає сільських бібліотекарів-учасників проекту „Бібліоміст” у Кіровоградській області під час тренінгів у Регіональному тренінговому центрі.

¹² Інші моделі е-читанок – Kindle та iPad-и використовуються у відділі іноземної літератури – в центрі «Вікно в Америку». Ці пристрої для читання е-книг були отримані за проектом Посольства США в Україні.

Важливий складник реалізації проекту – тренінги (групові та індивідуальні) для користувачів бібліотеки. Тренінги проводяться за різними тематичними напрямками, а саме:

- читання як складник розвитку особистості (популяризація можливості нових форм читання);
- історія книги та бібліотек (за книгою Маршалла Маклуена „Галактика Гутенберга”);
- робота з новими гаджетами в бібліотеці, практичні заняття.

Серед учасників тренінгів – студенти, вчителі шкіл і викладачі вищих навчальних закладів, літні люди, які охоче навчаються новітнім технологіям.

Популяризація нових форматів читання здійснюється під час проведення масових заходів: презентацій краєзнавчих електронних видань, перегляду графічних, фото-, відеопрезентацій. Наприклад, відбулася презентація електронного видання книги з краєзнавства професора Павла Босого „Роберт Пірс Ельворті. Спроба біографії” (2012 р.). Книга вийшла лише в електронному варіанті і з дозволу автора її можна використовувати в е-читанках.

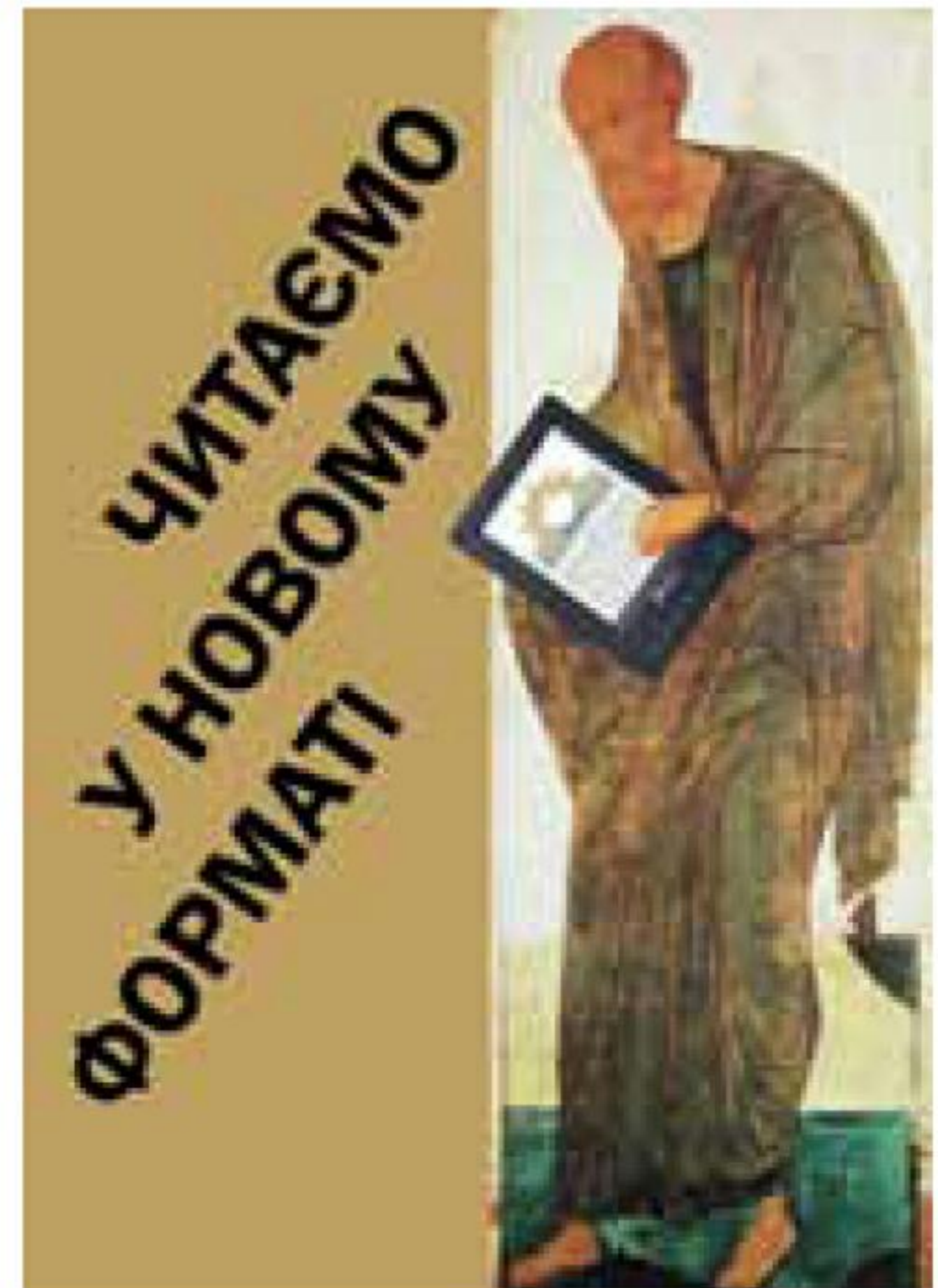
Контент, який завантажується на е-читанки, – це повнотекстові електронні видання, які знаходяться на веб-сайті бібліотеки; е-книги видавництва „Центр навчальної літератури”; повнотекстової БД „Полпред” і багатьох інших повнотекстових баз даних і онлайн-бібліотек, які надають відкритий доступ до своїх ресурсів.

Використання е-читанок додатково вирішує ще одну проблему, що стосується залучення до лав читачів публічної бібліотеки категорії користувачів з особливими потребами – осіб із вадами зору. Е-читанки планується використовувати для цієї категорії як пристрій для індивідуального прослуховування аудіокниг.

З вересня 2011 р. по жовтень 2012 р. е-читачами бібліотеки стали 255 осіб; проведено 10 навчальних тренінгів для бібліотекарів міста та області та 31 тренінг для відвідувачів книгозбірні. Навчено користуванню електронними пристроями для читання 50 бібліотечних працівників і 560 читачів різного віку.

Облік користувачів, які читають за допомогою е-читанок, ведеться окремо. У читацькому формулярі здійснюється запис про видачу пристрою, вказується його інвентарний номер. Видача документа не фіксується, оскільки немає регламентуючих документів щодо обліку електронних видань.

Застосування е-читанок у бібліотеці дає потрійний ефект – комфортне читання електронних текстів, прослуховування аудіоматеріалів і перегляд відео, що в свою чергу дозволяє значно покращити роботу книгозбірні шляхом надання читачам сучасних інформаційних послуг у більш комфортних умовах.

Рекламна продукція Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського

Плани використання е-читанок у публічних бібліотеках м.Києва

О. І.Романюк

У другому півріччі 2012 р. з бюджету міста виділено кошти для придбання е-читанок RocketBook Pro 912 Silver для трьох центральних міських бібліотек Києва. На листопад 2012 р. 17 пристроїв уже надійшли у Публічну бібліотеку імені Лесі Українки.

Фахівцями бібліотеки вивчаються можливості RocketBook для максимального використання у бібліотечній діяльності. Йде робота з розробки для користувачів правил та інструкції з використання.

Три пристрої планується використати для завантаження оцифрованих бібліотекою книжок із власного фонду: оцифрованої книжкової колекції Сержа Лифаря, оцифрованих раритетних книг про Київ відділу краєзнавчої літератури та бібліографії, оцифрованих творів класичної музики (у Rocket-Book Pro 912 вбудований програвач музичних файлів, що дозволяє слухати музику у фоновому режимі через навушники або через вбудовані динаміки) з фонду відділу мистецтв бібліотеки із взяттям їх на облік як локальних електронних видань. Відповідно, видача користувачам читанок із власними е-книгами враховуватиметься у документовидачу бібліотеки.

Для забезпечення збереження е-читанок планується придбати стійки або столики для е-читанок. З огляду на те, що у придбаній для бібліотеки моделі є вбудований Bluetooth 2.1, декілька пристроїв використовуватимуться як робочі станції входу в Інтернет. Інтернет-з'єднання забезпечується за допомогою Wi-Fi 802.11 (b/g).

Бібліотекою буде пропонуватися послуга використання е-читанок для груп студентів під час навчання. Функції ведення конспекту книги, розкладу, щоденника і доступ до навчальної літератури роблять цю модель підручником нового покоління.

У відділі літератури іноземними мовами послуга використання е-читанок буде надаватися студентам і всім бажаючим вивчати іноземні мови. Вбудовані у пристрій 44 словники різними мовами світу надають можливість перекладу будь-якого слова в тексті під час читання. Вибір необхідного користувачу словника легко здійснюється у швидкому меню пристрою.

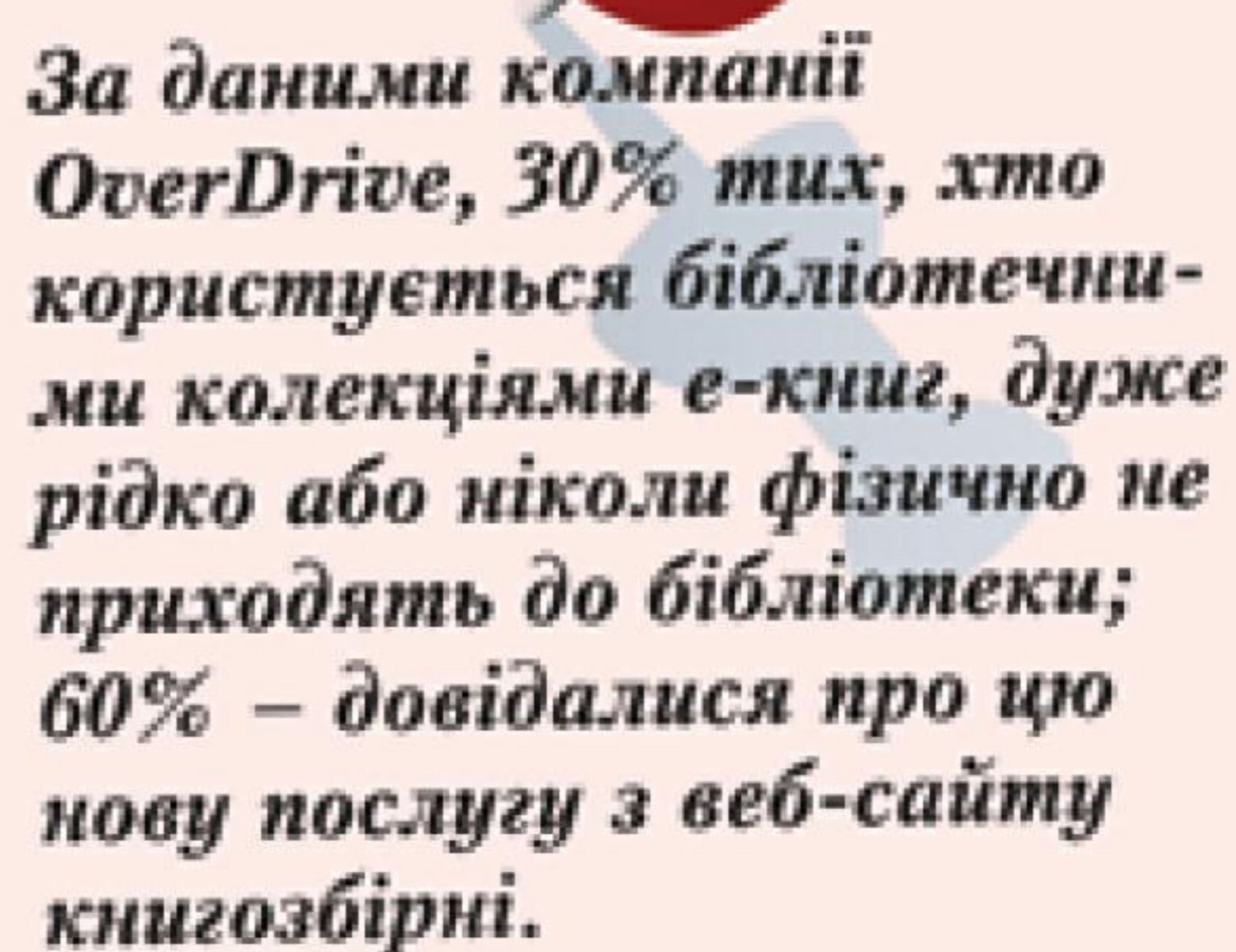
Для людей з обмеженнями зору е-читанка пропонуватиметься як пристрій для читання. Діагональ, функція збільшення шрифту, максимальна візуальна схожість екрану пристрою з паперовою сторінкою, перетворення тексту на звук (text-to-Speech підтримує читання на 26 мовах) роблять пристрій унікальним помічником для такої категорії користувачів.

Разом із пристроєм бібліотека отримала у кожному 500 завантажених безплатних книжок російською, українською, англійською, німецькою, французькою, італійською, іспанською та іншими європейськими мовами, до яких також надаватиметься користувачам послуга доступу.

Е-КНИГА В БІБЛІОТЕЦІ – МАРКЕТИНГ І РЕКЛАМА НОВОЇ ПОСЛУГИ

Звідки користувачі знають, що бібліотека пропонує нову послугу – доступ до е-книг? Як краще поширити інформацію про це серед існуючих і потенційних читачів?

У деяких книгозбірнях США на книжках і на роздільниках біля відповідних паперових книжок на полицях розміщують наліпки «Ця книжка є також і в електронному форматі», а е-читанки пропонують «у відкритому доступі», на виставці.

За даними компанії OverDrive, 30% тих, хто користується бібліотечними колекціями е-книг, дуже рідко або ніколи фізично не приходять до бібліотеки; 60% – довідалися про цю нову послугу з веб-сайту книгозбірні.

Промоції е-книг сприяє спеціальний розділ на сайті бібліотеки, бажано із зображеннями обкладинок та поясненням умов використання. Наприклад, на веб-сайті Нью-Йоркської публічної бібліотеки крім, власне доступу до е-книг, подано ілюстроване керівництво-реклама для користувачів (<http://www.nypl.org/blog/2011/09/22/library-books-kindle>), а також лінк до відео на Youtube щодо надання доступу до е-книг через OverDrive: (<http://www.youtube.com/watch?v=mgKbyhuqxuU&feature=youtu.be>).

У статті «Секрети успіху е-книг» С. Опп узагальнила успішні стратегії просування е-книг у публічних бібліотеках США¹³. Вона зазначила, що книгозбірні, які зараховували е-книги до своїх колекцій на початку ХХІ ст., починали з їхнього просування через спеціальну сторінку на веб-сайті книгозбірні. Згодом, коли е-книги почали включати до каталогів бібліотек, вони привернули більше уваги користувачів. Проте бібліотекарі зрозуміли, що необхідні нові стратегії популяризації цієї бібліотечної послуги, необхідно привернути увагу тих, хто досі не приходив до бібліотеки, але цікавиться цифровим контентом. Так, у Філадельфії до книгозбірні звернулися нові користувачі, які записалися спеціально, аби читати е-книги.

У Нешвіллі бібліотека у партнерстві з бібліотечною фундацією та школою організувала маркетингову кампанію своєї електронної колекції. Кампанія включала оголошення на радіо і телебаченні, на білбордах у місті. Бібліотекарі носили значки та футболки з логотипом кампанії. Разом зі школою було створено веб-сайт, де демонструвалася колекція е-книг і баз даних. Школярів і викладачів заохочували записуватися до бібліотеки, щоби скористатися цими ресурсами. За домовленістю між бібліотекою та школою учні могли «позичати» е-книги в бібліотеці за допомогою учнівського або читацького квитка¹⁴.

Ефективним методом промоції е-книг та е-читанок як нової бібліотечної послуги є кампанії з популяризації читання. Такі кампанії активно проводять українські книгозбірні, зокрема й з ініціативи Української бібліотечної асоціації, яка запропонувала слоган кампанії «Читай! Формат не має значення!». 2012 р. Вінницька та Хмельницька обласні універсальні наукові бібліотеки провели кампанії «Велике читання», під час яких все місто читало й обговорювало одну книгу – «451 градус за Фаренгейтом» Рея Бредбері. Цю книгу бібліотеки надавали як у паперовому, так і в електронному форматах

¹³ Orr C. Librarians Swimming in Ebook Waters Offer Tips for Staying Afloat [Electronic resource] / Cynthia Orr // Library Journal : web site / by Library Journals LLC. - Electronic data. - New York, 2011. – Sep. 15. - Mode of access : http://www.libraryjournal.com/lj/community/managinglibraries/891747-273/secrets_of_ebook_success_.html.csp. - Title from the screen.

¹⁴ Там само

різними мовами – українською, російською, англійською, пропонували е-читанки з е-книгою читачам, проводили конкурси, рекламну кампанію в засобах масової інформації та навчальних закладах, залучили владу та школи, переглядали відео та фільм. Долучилися до акції також клуби читачів, Театр книги, що працює при Вінницькій ОУНБ. Методисти разом з партнером – Посольством США в Україні – розробили методичні поради для читачів, бібліотекарів, вчителів.

Бібліотеки України, де вже запроваджена ця послуга, активно презентують е-читанки та їхні можливості відвідувачам книгозбірень і під час зустрічей поза межами бібліотек, наприклад, у школах та університетах, під час різноманітних заходів у громаді. Проводячи флеш-моби під час святкування Всеукраїнського дня бібліотек, учасники тримають у руках не лише паперові книги, але й е-читанки, привертаючи увагу оточуючих до нового способу читання. Ефективній рекламі нової бібліотечної послуги сприяє залучення волонтерів.

Корисними також можуть стати прес-релізи, спеціальні заходи для журналістів і викладачів, публікації у пресі про нову бібліотечну послугу – надання бібліотекою доступу до е-книг та е-читанок. Бібліотекарі Севастополя, Ужгорода популяризували е-читанки та колекції е-книг на місцевих телеканалах, зокрема в ранкових телешоу. Перспективним може стати використання з цією метою QR-кодів. Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського випустила плакат і календар з е-читанкою. Готують бібліотекарі й рекламні відео. Активно популяризуються е-книги та е-читанки в соціальних медіа – у блогах, на сторінках соціальної мережі Фейсбук тощо. Бібліотеки доносять до потенційних користувачів відомості про нову бібліотечну послугу різноманітними засобами – у письмовій, усній, наочній формах; інформують користувачів індивідуально, в групах. Книгозбірні проводять навчання, тренінги, консультації для людей різного віку, укладають списки сайтів з е-книгами тощо.

Деякі видавництва, наприклад, Gale, пропонують бібліотекам вже готові наочні матеріали для популяризації своїх е-книг (<http://www.cengage.com/CL/781/gale-promo-custom-print-materials/>). Бібліотеці, яка співпрацює з Гейл у царині е-книг, треба лише вставити свій логотип чи назву – і рекламні матеріали готові для використання – онлайн чи для друку.

У Додатку 4 наведено деякі варіанти текстів для рекламних листівок і оголошень про е-читанки від українських і зарубіжних книгозбірень.

Фахівці зазначають, що книгозбірням, зокрема університетським, варто розробляти маркетингові та рекламні стратегії стосовно е-книг¹⁵.

¹⁵ Vasileiou M. Marketing and Promotion of E-books in Academic Libraries / Magdalini Vasileiou, Jennifer Rowley // Journal of Documentation. – 2011. - Vol. 67, iss. 4. - P. 624-643.

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

Ситуація з ринком е-книг та е-читанок нині змінюється так бурхливо, що навіть за нетривалий час підготовки цього видання з'явилися новинки (у технологіях е-читанок, у моделях розповсюдження е-книжок, у роботі бібліотек у цій царині). Тож, ще раз підкреслюємо, що це видання не претендує на вичерпність й не пропонує однозначні рішення для українських бібліотек. Сподіваємося, що ми всі разом, колеги, значно поповнимо наступне видання досвідом роботи українських книгозбірень – новими впровадженнями, знахідками, інноваціями. Тож, ми будемо вдячні за Ваші відгуки та міркування з приводу цього видання.

РЕКОМЕНДУЄМО ПРОЧИТАТИ

Волохин О. М. Библиотеки на пороге глобальных изменений — опасные перспективы или готовы ли мы к перевоплощению книги [Електронний ресурс] / Волохин Олег Михайлович // Блог Кіровоградської ОУНБ : неофіц. вісн. / ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. – Електронні дані. - Кіровоград, 2010. – 11 жовт. – Метод доступу: <http://blog.library.kr.ua/2010/10/blog-post.html>. - Назва з екрану.

Земсков А. И. Электронные библиотеки : учеб. для вузов [Текст] / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг. – М. : Либерейя, 2003. – 351 с. : ил.

Ключевые проблемы развития коллекций электронных ресурсов: руководство для библиотек [Електронний ресурс] / Ш. Джонсон и др. ; ИФЛА, Секция по комплектованию и развитию коллекций. – [Б. м.], 2012. – 38 с. – Режим доступа : <http://www.ifla.org/publications/key-issues-for-e-resource-collection-development-a-guide-for-libraries>. - Название с экрана.

Майстрович Т. В. Электронный документ как объект библиотечного дела [Текст] / Т. В. Майстрович. - М. : Пашков дом, 2004. - 247 с. : ил.

Створення та використання електронних ресурсів в університетах України : за результатами дослідження [Текст] / [упоряд. Ярошенко Т. О., Чуканова С. О. ; ред. Патрушева О. В.] ; Укр. бібл. асоц. ; Наук. б-ка Нац. ун-ту “Києво-

Могилянська академія” [та ін.]. – К. : [Вид.-полігр. центр НаУКМА], 2012. – 64 с. : схеми. – Існує електронна версія : <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/1250>.

Ярошенко Т. О. Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки [Текст] / Ярошенко Т. - К. : Знання, 2010. – 215 с.

American Libraries : Magazine of the American Library Association [Electronic resource]. – 2012. – May-June : E-content: The Digital Dialogue. - 25 p. - Mode of access : <http://viewer.zmags.com/publication/f8ac9caa#/f8ac9caa/1>.

Behler A. Collection Development for e-Books (e-Book Task Force Tip Sheets) [Electronic resource] / by Anne Behler // ALA : web site / American Library Association. - Electronic data. - Chicago, 2011. – June . - Mode of access : http://www.ala.org/offices/sites/ala.org.offices/files/content/oitp/ebook_collection_dev.pdf. - Title from the screen.

Behler A. The Penn State University SONY E-book Reader Project / by Anne Behler // No Shelf Required: e-Books in Libraries / ed. by Sue Polanka. - Chicago : ALA Editions, 2011. – P. 88-90.

Bouwman B. E-Readers and Libraries [Electronic resource] / by Beth Bouwman // SlideShare / SlideShare Inc. - Electronic data. - San Francisco, 2009. – Dec. 17. - Mode of access : <http://www.slideshare.net/bethbouwman/ereaders-and-libraries>. - Title from the screen.

COSLA: eBook Feasibility Study for Public Libraries : Final Report [Electronic resource] // COSLA / Chief Officers of State Library Agencies : web site. - Electronic data. - Portland, Or. : Pinpoint Logic, [2010]. - 53 p. - Mode of access : <http://blog.librarylaw.com/librarylaw/2011/06/what-libraries-can-do-when-they-buy-an-ebook.html>. - Title from the screen.

Dierks B. The River Forest Public Library Experience with the Kindle [Текст] / by Blaise Dierks // No Shelf Required: e-Books in Libraries / ed. by Sue Polanka. - Chicago : ALA Editions, 2011. – P. 68-69.

EBook Business Models for public libraries [Electronic resource] / American Library Association // American Libraries Magazine / American Library Association. - Electronic data. - Chicago, 2012. - August, 8. – 6 p. - Mode of access : http://americanlibrariesmagazine.org/sites/default/files/EbookBusinessModelsPublicLibs_ALA.pdf. - Title from the screen.

Ebook Summit: Our Ebook Challenge [Electronic resource] / by LJ Staff // Library Journal : web site / by Library Journals LLC. - Electronic data. - New York, 2010. - Nov. 1. - Mode of access : http://www.libraryjournal.com/lj/home/887220-264/ebook_summit_our_ebook_challenge.html.csp. - Title from the screen.

E-Content the Digital Dialogue [Electronic resource] / American Library Association // American Libraries : the Magazine of the American Library Association : web site. - Electronic data. - [Chicago], 2012. - 25 p. - (American Libraries ; May/June). - Mode of access : <http://americanlibrariesmagazine.org/archives/issue/e-content-digital-supplement-mayjune-2012>. - Title from the screen.

Hielmcrone von H. IFLA e-Lending background paper [Electronic resource] / Harald von Hielmcrone. - Mode of access : <http://www.ifla.org/files/assets/clm/publications/ifla-background-paper-e-lending-en.pdf>. - Title from the screen.

Hirtle P. May a Library Lend eBook Readers? [Electronic resource] / Peter Hirtle // LibraryLaw Blog / Mary Minow and Peter Hirtle. - Electronic data. - California, U.S., 2010. - June 20. - Mode of access : <http://blog.librarylaw.com/librarylaw/2010/06/may-a-library-lend-e-book-readers.html>. - Title from the screen.

Minow M. What Libraries can do When they Buy an Ebook [Electronic resource] / posted by Mary // LibraryLaw Blog / Mary Minow and Peter Hirtle. - Electronic data. - California, U.S., 2011. - June 29. - Mode of access : <http://blog.librarylaw.com/librarylaw/2011/06/what-libraries-can-do-when-they-buy-an-ebook.html>. - Title from the screen.

Oder N. In Survey of Academic Librarians and Ebooks, Pointers Toward a Better System [Electronic resource] / Norman Oder // Library Journal : web site / by Library Journals LLC. - Electronic data. - New York, 2010. - Nov. 3. - Mode of access : <http://www.libraryjournal.com/article/CA6722546.html>. - Title from the screen.

Polanka S. Off the Shelf: E-book Distributors for the Public and School Library Markets [Electronic resource] / Polanka Sue // Booklist Online : Book Reviews from the American Library Association. - Electronic data. - Chicago, 2008. - Nov. 1. - Mode of access : <http://www.booklistonline.com/Off-the-Shelf-E-book-Distributors-for-the-Public-and-School-Library-Markets-Sue-Polanka/pid=3070294>. - Title from the screen.

Sibert L. Acquiring eBooks [Текст] / by Lisa Sibert and Carolyn Morris // No Shelf Required: e-Books in Libraries / ed. by Sue Polanka. - Chicago : ALA Editions, 2011. - P. 95-124.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

КАТАЛОГІЗАЦІЯ Е-КНИГ: з практики роботи Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» (з використанням MARC 21)

Каталогізація е-книг здійснюється відповідно до міжнародних стандартів, які діють у сфері бібліографічного опису документів: ГОСТ 7.1-2003. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис, ГОСТ 7.82-2001. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис електронних ресурсів та форматів сімейства MARC 21 для бібліографічних даних та AACR-2. Каталогізація е-книг **ЛОКАЛЬНОГО** доступу здійснюється на загальних засадах та правилах опрацювання фізичних носіїв інформації. Каталогізація е-книг **ВІДДАЛЕНОГО** доступу – дещо нова для вітчизняної бібліотечної практики, але вже досить усталена у світовому досвіді. Каталогізація е-книг **віддаленого і ТИМЧАСОВОГО** доступу (за умови, що бібліотека не має права їх архівувати, тобто зберігати довічно для свого фонду надалі) – взагалі нова справа, єдиних правил тут все ще немає. Розглянемо деякі аспекти створення бібліографічних записів для е-книг.

Основним джерелом інформації для ресурсів віддаленого доступу є титульний екран чи подібний екран на терміналі або виведення на пристрій друку цієї інформації. Якщо немає спеціального екрану, то інформація може бути взята з домашньої сторінки, веб-сторінки чи самого файла: “файл ознайомлення”, екран “про”, TEI заголовок, HTML тегування, файл документації, внутрішнє меню, мітки файла, предметний рядок, програмні відомості і т.п.

У полі **006/09** і в полі **008/26** кодуються типи комп’ютерних файлів (е-журнали, е-газети, е-документи). Е-книги відносимо до останніх, тож:

ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС	ТИП РОБОЧОГО ШАБЛОНУ	ТИП ЗАПИСУ (Leader/06)	ТИП КОМП. ФАЙЛА (006/09 і 008/26)
Електронні документи	БК (Книги)	а (Мовний матеріал)	d (Документи)

006 Елементи даних фіксованої довжини – додаткові характеристики матеріалу – комп'ютерний файл/ електронний ресурс

Символьні позиції

/00 Форма матеріалу

m – комп'ютерний файл/електронний ресурс

007 Фіксоване поле фізичного опису – електронний ресурс

Символьні позиції

/00 Категорія матеріалу

/01 Специфічне позначення матеріалу

/02 Не визначено

/03 Колір

/04 Розміри

/05 Звук

/06-08 Бітова глибина зображення

/09 Формати файлів

/10 Позначки гарантії якості

/11 Джерело

/12 Рівень компресії

/13 Якість переформатування

Поле містить в кодованій формі спеціальну інформацію про фізичні характеристики електронних ресурсів. Інформація може стосуватися як всього примірника, так і його частини, такої як супроводжуючий матеріал. Якщо крім визначення ресурсу, який каталогізується як електронний, він ще визначається і як, наприклад, текст чи звуковий запис, то заповнюється два 007 поля, для Електронних ресурсів і для Тексту чи для Електронних ресурсів і для Звукових записів. Фізичні характеристики, описані в 007 полі часто пов'язані з інформацією, розміщеною в іншій частині MARC запису, з полем 300 (Фізичний опис) для електронних ресурсів прямого доступу чи одним з 5XX полів приміток.

/00 Категорія матеріалу

c – електронний ресурс

Код “c” використовується для всіх електронних ресурсів (тобто програми, файли даних і т.п.), які зазвичай містять цифрові машинозчитувані дані чи програмні коди, призначені для доступу, чи роботи за допомогою комп'ютера.

/01 Специфічне позначення матеріалу

В т.ч. для е-книг це може бути

m – магнітооптичний диск (Magneto-optical disc)
o – оптичний диск (Optical disc)
r – віддалений
u – не специфіковано
z – інше
| – не було спроби закодувати

/03 Колір

a – один колір
b – чорно-білий
c – різнокольоровий
g – градація сірого
m – комбінований
n – не застосовується
u – невідомо
z – інше
| – не було спроби закодувати

/04 Розміри

a – 3 1/2 дюйма
e – 12 дюймів
g – 4 3/4 дюйма чи 12 см.
i – 1 1/8 x 2 3/8 дюйма
j – 3 7/8 x 2 1/2 дюйма
n – не застосовується
o – 5 1/4 дюйма
u – невідомо
v – 8 дюймів
z – інше
| – не було спроби закодувати

/05 Звук

– відсутність звуку (тиша)
a – звук
u – невідомо
| – не було спроби закодувати

/06-08 Бітова глибина зображення

001-999 – точна бітова глибина
mmm – багатократний
nnn – не застосовується
--- – невідомо
||| – не було спроби закодувати

/09 Формати файлів

- a** – один файловий формат
- m** – багато форматів файлів
- u** – невідомо
- | – не було спроби закодувати

/10 Позначки гарантії якості

- a** – відсутні
- n** – не застосовується
- p** – присутні
- u** – невідомо
- | – не було спроби закодувати

/11 Джерело

- a** – файл створений з оригіналу
- b** – файл створений з мікроформи
- c** – файл створений з комп'ютерного файла
- d** – файл створений з проміжної ланки (не мікроформа)
- m** – комбінований
- n** – не застосовується
- | – не було спроби закодувати

/12 Рівень компресії

- a** – некомпресований
- b** – без втрат
- d** – з втратами
- m** – комбінований
- n** – не застосовується
- u** – невідомо
- | – не було спроби закодувати

/13 Якість переформатування

- a** – доступ
- n** – не застосовується
- p** – збереження
- r** – заміна
- u** – невідомо
- | – не було спроби закодувати

Для *електронних ресурсів* дані про відповідальність подаються в підполі **\$c 245** поля лише, якщо офіційні дані про відповідальність представлені з назвою на основному джерелі інформації. Якщо дані про відповідальність відсутні, то не потрібно намагатися скласти їх самостійно. Дані про відповідальність не є обов'язковими в бібліографічному записі. Особи чи організації, вказані в будь-

якому іншому місці, ніж основне джерело інформації, можуть записуватися в полі приміток, якщо інформація є необхідною в записі для підтвердження додаткового введення.

Дані про відповідальність подаються в тій формі, в якій вони чітко вказані в основному джерелі інформації.

\$h – Носій

Підполе \$h містить інформацію про форму подання одиниці опису (носій), яка записується маленькими літерами і береться в квадратні дужки []. Слідує за підполями \$a, \$n, \$p і передує підполям \$b і \$c. Перед підполем \$h розділові знаки не ставляться. Для **електронних ресурсів** до 2002 року це позначали як [комп'ютерний файл], зараз це [електронний ресурс].

У **250 полі** подається інформація, яка відноситься до відомостей про видання/редакцію одиниці опису. Відомості містять дані про відмінності видання електронного ресурсу, який описується, від інших видань цього електронного ресурсу, або відомості про визначене перевидання електронного ресурсу.

Якщо є будь-які зміни в інтелектуальному змісті файлу, мові програмування чи операційній системі, одиниця опису має нову редакцію. Якщо ресурс містить будь-які слова чи фрази, які позначають ту саму інформацію, яка була доступна раніше, але у відмінній формі, то слово чи фраза вважаються відомостями про видання і записуються точно, як вони представлені в ресурсі. Відомості про відповідальність, пов'язані з редакцією, записуються як частина області видання/редакції.

Джерело відомостей про видання зазначається в примітках, якщо воно відрізняється від джерела основної назви.

Якщо тип запису **електронного ресурсу** визначається "m" (Комп'ютерний файл), то заповнюється **256 поле** (Характеристики комп'ютерного файлу), де подається інформація про тип комп'ютерного файлу, комп'ютерних програм, кількість записів (наприклад, Комп'ютерні дані (2 файли : 876,000, 775,000 записів; Комп'ютерні дані і програми).

Наприклад,

256 ## \$a Комп'ютерні дані (2 файли : 876,000, 775,000 записів)

Поля 300-366 містять фізичні характеристики, періодичність публікації, ціну та інформацію про фізичну структуру одиниці опису. В полях цієї групи також зазначається інформація про розповсюдження бібліографічних одиниць та статус секретності бібліографічних даних; ціну примірника та його доступність в продажу.

В записах на **електронні ресурси** ці поля заповнюються лише для електронних ресурсів прямого доступу, оскільки вони мають фізичну форму, на відміну від електронних ресурсів віддаленого доступу.

Якщо описуються **електронні ресурси прямого доступу**, в яких інформація розміщена на фізичних носіях, то заповнюється поле 300 (Фізичний опис), де зазначається обсяг, розміри, тип, формат, опис супроводжуючих матеріалів електронного ресурсу (наприклад, 4 комп'ютерні лазерні оптичні диски : звук., кол. ; 4 3/4 дюйма).

Наприклад,

300 ## \$a 1 комп'ютерний лазерний оптичний диск ; \$c 12 см + \$e 1 книга-тест.

Детальніша інформація про тип комп'ютерного файлу подається в полі приміток 516 (Примітка про тип комп'ютерного файлу).

Поля 500-59X містять бібліографічні примітки. Кожна примітка заводиться як окреме 5XX поле. Загальні примітки записуються в 500 полі (Загальна примітка). Спеціальні примітки містяться в полях 501-593.

Інформація, яка виводиться на дисплей в зоні приміток, не завжди записується в спеціально визначеному 5XX полі. Іноді дані зазначаються в структурованій чи кодованій формі в інших полях.

Деякі примітки є обов'язковими, інші - факультативними.

В **500 полі** подається загальна інформація, для якої не визначене спеціальне 5XX поле приміток.

Наприклад,

500 ## \$a Назва з першого рядка файлу.

500 ## \$a Назва із заголовку дисплея.

500 ## \$a Назва сформована каталогізатором.

500 ## \$a Title from TEI header.

500 ## \$a Назва з домашньої сторінки.

Інформація про організацію, яка має відношення до видання електронного ресурсу, зазначається в **550 полі** (Примітка про організацію, яка видає).

Інформація про фінансування випуску електронного ресурсу зазначається в **536 полі** (Інформаційна примітка про фінансування).

В полі створюється примітка, коли опис базується на іншому, ніж перший випуск чи то серіального видання, чи монографічного ресурсу, в який час від часу вносяться зміни (наприклад, поновлювана веб-сторінка).

516 Примітка про тип комп'ютерного файлу або даних

Поле містить інформацію, яка характеризує комп'ютерний файл. В додаток до загального опису (наприклад, текст, комп'ютерна програма, цифровий файл), зазначається детальніше специфічна інформація про форму

чи жанр текстового матеріалу (наприклад, біографія, словники, покажчики), яка записана в цьому файлі. Загальна інформація про тип комп'ютерного файлу кодується в полі 008/26 (Тип комп'ютерного файлу).

Примітка про тип комп'ютерного файлу чи даних іноді виводиться на дисплей та/або друкується з вступним терміном чи фразою, які генеруються як дисплейна константа, що базується на значенні першого індикатора.

530 Примітка про наявність додаткової фізичної форми

Якщо на друковане видання, яке зберігається в бібліотеці, існує електронна версія, тоді створюються **два окремі бібліографічні записи**, які пов'язуються спеціальним полем зв'язку LKR. У полі примітки 530 *Примітка про наявність додаткової фізичної форми* зазначається відповідна інформація для кожного з бібліографічних записів.

\$a – Примітка про наявність додаткової фізичної форми (**НП**)

Підполе містить опис додаткової фізичної форми та будь-який текст, що не наведений в інших підполях.

Наприклад,

- 530 ## \$a Існує також в електронній версії.
- 530 ## \$a Видано також як касета.
- 530 ## \$a Доступна також у вигляді ASCII тексту на диску
- 530 ## \$a Доступна також в друкованій формі
- 530 ## \$a Доступна також в друкованій формі і містить додаткову інформацію

536 Інформаційна примітка про фінансування

Це поле містить інформацію щодо фінансування та номери контрактів, грантів та проектів.

Наприклад,

- 536 ## \$a Придбано коштом гранту Посольства США в Україні
- 536 ## \$a Спонсоровано проектом NNN через Office of Naval Research. †b N00014-68-A-0245-0007 †c ARPA Order No. 2616

538 Примітка про особливості системи

При описі *електронних ресурсів* важливим є вказати технічну інформацію про одиницю опису. Така інформація записується в полі приміток 538 (Примітка про особливості системи). Поле містить технічну інформацію про одиницю опису, таку як відомості про присутність чи відсутність певних типів кодів чи фізичні характеристики комп'ютерного файлу, такі як щільність запису, парності, факторах блокування, мові програмування, вимоги до комп'ютерів та периферійних пристроїв, товарної марки чи систем запису,

кількості рядків роздільної здатності та модуляцію частоти.

В цьому полі також зазначається інформація про метод доступу до електронного ресурсу, але в короткій формі, оскільки для детального кодування є окреме поле 856 (Електронне місцезнаходження та доступ).

Наприклад,

538 **## \$a** Вимоги до системи: IBM-compatible PC with 80386 processor ; DOS vs. 3.0 or higher ; 4 Mb free RAM ; 2 Mb free hard-disk space ; Microsoft CD-ROM Extensions software (MSCDEX) vs. 2.0 higher ; Windows 3.1 or higher ; VGA monitor.

Коли в полі подається примітка про метод доступу до електронного ресурсу, то підполе починається фразою *Метод доступу*: чи іншими подібними фразами.

Наприклад,

538 **## \$a** Метод доступу: Internet.
538 **## \$a** Mode of access: World Wide Web.
538 **## \$a** Access through computer network.
538 **## \$a** Електронний доступ через Internet.
538 **## \$a** Віддалений доступ через Internet.
538 **## \$a** Available electronically via Internet

653 Термін індексування – неконтрольований

Це поле містить термін індексування, який не є похідним від контрольованого предметного заголовка системи/тезауруса.

Підполе містить термін індексування з системи чи тезауруса неконтрольованих предметних заголовків. Підполе є повторюваним, коли задано більше ніж один термін індексування, позначений рівнем першого індикатора.

При складанні предметних заголовків на *електронні ресурси* є обов'язковим введення заголовка *Електронні ресурси* в 563 полі (*Термін індексування – неконтрольований*).

Наприклад,

653 **1# \$a** Електронні ресурси
При описі *інтернет-ресурсів* зазначається додатково термін *Інтернет-ресурси* в ще одному 563 полі.
653 **1# \$a** Інтернет-ресурси
При описі *електронних ресурсів прямого доступу* в 653 полі зазначається фізичний носій відповідного ресурсу.
653 **1# \$a** CD-ROM
653 **1# \$a** DVD

753 Системні характеристики доступу до комп'ютерних файлів

Це поле містить інформацію, пов'язану з типом машини, операційної системи та/або мови програмування, що використані з комп'ютерними файлами та супроводжуваним матеріалом. Цей вид додаткового введення призначений, відповідно до різних правил каталогізації, для надання доступу до бібліографічного запису, який в іншому випадку був би неможливий, і для сприяння можливості відбору та сортуванню записів у виробництві друкованого покажчика.

Поля 760-787 містять інформацію, яка ідентифікує інші бібліографічні одиниці. Кожне з полів зв'язку визначає різні типи зв'язку між одиницею опису, на яку створюється бібліографічний запис, та пов'язаною одиницею опису. Поля зв'язку призначені для генерування примітки в записі, в якому містяться ці поля. Вони можуть також забезпечувати комп'ютерний зв'язок між одиницею опису, на яку створюється бібліографічний запис, та пов'язаною одиницею опису, якщо на неї створюється окремий запис.

В бібліотеці НаУКМА ці поля використовуються лише для генерування примітки в записі. Для створення комп'ютерного зв'язку між одиницею опису, на яку створюється бібліографічний запис, та пов'язаною одиницею опису, якщо на неї створюється окремий запис, використовується поле LKR – спеціальне поле зв'язку бібліотечної системи ALEPH.

856 Електронне місцезнаходження та доступ

Поле заповнюється, коли ресурс чи його частина доступні в електронному вигляді. Додатково це поле може використовуватися для місцезнаходження та доступу електронної версії неелектронного ресурсу, який описується в бібліографічному записі, чи пов'язаного електронного ресурсу.

Приклади:

- 856 0# \$u mailto:ejap@phil.indiana.edu \$i ejap subscription
- 856 1# \$u ftp://path.net/pub/docs/urn2urc.ps
- 856 2# \$u telnet://pucc.princeton.edu \$n Princeton University,
Princeton, N.J.
- 856 3# \$a locis.loc.gov \$b 140.147.254.3 \$m lconline@loc.gov \$t 3270 \$t
line mode (e.g., vt100) \$v M-F 06:00-21:30 USA EST, Sat. 08:30-17:00 USA
EST, Sun. 13:00-17:00 USA EST
- 856 40 \$u http://jefferson.village.virginia.edu/pmc/contents.all.
html
- 856 7# \$3 b & w film neg. \$d dag \$f 3d01926 \$2 file
- 856 42 \$3 Finding aid \$u http://www2.loc.gov/ammem/ead/jack-
son.sgm
- 856 41 \$u http://www.jstor.org/journals/0277903x.html
- 856 40 \$u http://www.cdc.gov/ncidod/EID/eid.htm \$q text/html

- 856 1# \$u ftp://harvarda.harvard.edu \$k guest
- 856 42 \$3 French version \$u http://www.cgiar.org/ifpri/reports/0297rpt/0297-ft.htm
- 856 42 \$3 Essays from annual reports \$u http://woodrow.mpls.frb.fed.us/publs/ar/index.html
- 856 1# \$u ftp://wuarchive.wustl.edu/mirrors/info-mac/util/color-system-icons.hqx \$s 16874 bytes
- 856 2# \$u telnet://maine.maine.edu \$n University of Maine \$t 3270
- 856 1# \$u ftp://wuarchive.wustl.edu/mirrors2/win3/games/at-moids.zip \$c decompress with PKUNZIP.exe \$x cannot verify because of transfer difficulty
- 856 4# \$z Part of the Ovid Mental Health Collection (MHC). Follow instructions on MedMenu page for Ovid login. \$u http://info.med.yale.edu/medmenu/info%5Fcbc.html
- 856 40 \$u http://www.ref.oclc.org:2000 \$z Address for accessing the journal using authorization number and password through OCLC First-Search Electronic Collections Online. Subscription to online journal required for access to abstracts and full text
- 856 2# \$a anthrax.micro.umn.edu \$b 128.101.95.23
- 856 1# \$a maine.maine.edu \$c Must be decompressed with PKUNZIP \$f resource.zip
- 856 0# \$a kentvm.bitnet \$f acadlist file 1 \$f acadlist file2 \$f acadlist file3
- 856 0# \$a uicvm.bitnet \$f AN2 \$h Listserv
- 856 2# \$a madlab.sprl.umich.edu \$n University of Michigan Weather Underground \$p 3000
- 856 10 \$z FTP access to PostScript version includes groups of article files with.pdf extension \$a ftp.cdc.gov \$d /pub/EIS/vol*no*/adobe \$f*.pdf \$l anonymous \$q application/pdf
- 856 4# \$u http://susdl.fcla.edu/cgi-bin/cgiwrap/~fdl/fdlcgi?FA00000011%2Fjpg \$y Electronic resource (JPEG)
- 4# \$u http://susdl.fcla.edu/cgi-bin/cgiwrap/~fdl/fdlcgi?FA00000011%2Fpdf \$y Electronic resource (PDF)

Додаток 2.

ОРІЄНТОВНІ ПРАВИЛА КОРИСТУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИМИ ЧИТАНКАМИ В БІБЛІОТЕЦІ¹⁶

1. Правила регламентують використання електронних читанок, що належать бібліотеці, її користувачами, і є доповненням до «Правил користування бібліотекою», виступають їх невід'ємною частиною.
2. Термін «електронна читанка» (синоніми: електронний рідер, е-рідер, електронний читач книжок) використовується у цих Правилах у значенні спеціалізований пристрій, розрахований в основному на читання електронних книжок.
3. Право безкоштовного користування електронними читанками, що належать бібліотеці, має будь-який її зареєстрований користувач¹⁷.
4. Користування пристроями здійснюється у читальному залі бібліотеки (інший варіант – за рішенням бібліотеки). Додому (через абонемент) електронні рідери не видаються (інший варіант – за рішенням бібліотеки).
5. Бібліотека
 - надає пристрої в користування, дбаючи про їх технічне обслуговування та придатність;
 - забезпечує оперативне відображення завантаженого в електронні читанки контенту у довідково-бібліографічному апараті, зокрема й доступному для віддалених користувачів;
 - інформує своїх користувачів про можливість використання бібліотечних пристроїв для читання електронних книг, що входять до складу бібліотечного фонду;
 - надає консультації, проводить інструктаж та навчання для користувачів щодо роботи з електронними читанками;

¹⁶ Ці правила – результат колективної праці групи директорів і заступників директорів бібліотек України під час семінару “Центри “Вікно в Америку”: використання нових стратегій і технологій для розширення аудиторії” (Гурзуф, АРК, Україна, 3-5 жовтня 2012 р.).

¹⁷ Користувачам з особливими потребами, надто в бібліотеках, де відсутні спеціалізовані служби, може надаватися право пріоритетного користування електронними читанками.

- поповнює контент електронних читанок згідно із запитом користувачів і з дотриманням вимог авторського права, якщо це не заборонено умовами їх придбання/передачі бібліотеці власником контенту;
- забезпечує перевірку працівником бібліотеки справності наданого користувачеві пристрою у його присутності;
- у випадку пошкодження, псування пристрою користувачем вимагає відшкодування збитків у передбаченому чинним законодавством України порядку («Порядок визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 116).

6. Користувач

має право:

- використовувати надані бібліотекою пристрої для читання текстів, прослуховування аудіозаписів, користування іншими функціями, передбаченими технічними характеристиками пристроїв;
- отримувати інформацію про електронні книги, доступні для читання (прослуховування) на електронних читанках бібліотеки через систему довідково-бібліографічного апарату бібліотеки;
- отримувати консультації та практичну допомогу бібліотечних працівників, відвідувати тренінги з метою навчання роботі з електронними читанками;
- замовити і зарезервувати за собою право користування певним пристроєм на тих же підставах, які встановлені в бібліотеці для друкованих документів;
- подавати замовлення на поповнення контенту електронних читанок відповідно до своїх читацьких запитів та інтересів.

зобов'язаний:

- дбайливо ставитися до отриманого в користування пристрою під час роботи з ним;
- не додавати будь-який контент на пристрій, що наданий йому в користування бібліотекою; не видаляти з електронної читанки і не копіювати наявний контент на власні носії або пристрої;
- у разі виявлення технічних несправностей повідомити про них бібліотекаря.

Додаток 3.

20 ІДЕЙ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ iPad-ів У ВАШІЙ БІБЛІОТЕЦІ

(скорочено, адаптовано за *OnlineCollege.org*: <http://www.onlinecollege.org/2011/09/05/20-coolest-ipad-ideas-for-your-library/>)

1. Позичання е-книг

Ви можете завантажити (позичити на певний термін) е-книги через сервіс OverDrive Media Console. Вже понад 13,000 бібліотек світу роблять це для своїх користувачів.

2. Позичання бібліотечних iPad-ів

Багато хто не може дозволити собі мати власний iPad, але це не означає, що вони не можуть позичити його в Бібліотеці. Кількість бібліотек, які це роблять, зростає: і для користування в стінах бібліотеки, і для позичання додому. Завжди є ризики щодо можливого зловживання, але можна ввести високі штрафи за кожен заборгований день або за пошкодження пристрою. Досвід свідчить, що більшість користувачів ставляться до обов'язків належним чином і повертають пристрої вчасно.

3. Засіб для бібліотекаря, який займається довідково-бібліографічним обслуговуванням

Бібліотекар стає мобільним, може відповідати на запитання й допомагати користувачам де завгодно, вільно пересуваючись з пристроєм по бібліотеці.

4. iPad-застосунки для досліджень

Бібліотеки можуть легко забезпечити доступ до важливих дослідницьких матеріалів через прикладні програми для iPad-ів, як наприклад, це робить Нью-Йоркська публічна бібліотека, США через Biblion.

5. Сервіс-передплати для користувачів

Ваша бібліотека має колекцію рідкісних книг в електронному вигляді? Чому не поділитися цими матеріалами з користувачами? Британська бібліотека пропонує застосунок для iPad-ів, що надає доступ до 60000 текстів із колекції Британської бібліотеки ХІХ ст. лише за кілька доларів на місяць.

6. Доступ до рідкісних матеріалів

Колекції рідкісних книг потребують багато ресурсів і зусиль для їхньої охорони, збереження, належних умов користування... Аплікації до iPad-ів допоможуть користувачам з будь-якої країни світу познайомитися з Вашими рідкісними виданнями, якщо Ви їх оцифрували.

7. iPad-застосунки для тренінгів і навчань

Проводите різноманітне навчання в бібліотеці? Існує багато застосунків iPad-ів, які допомагають вчити читати дорослих і дітей. Наприклад, є спеціальні застосунки для укладання резюме. Немає значення, які тренінги проводить Ваша бібліотека, є безліч застосунків iPad-ів для цього. Крім того, це привабливо й сучасно!

8. Завантажені в iPad е-книжки – для користувачів

Е-книжки Вашої колекції (безкоштовні чи придбані через iBooks store), завантажені на iPad, треба видавати користувачам для читання.

9. Робочі станції бібліотеки на iPad

Як альтернатива або на додачу до звичайних комп'ютерів для користувачів у бібліотеці.

10. Інтерактивні книжки для дітей

Тисячі цікавих інтерактивних книжок доступні он-лайн, і таке цифрове читання може бути цікавим й чимось новим у заходах для дітей. Дозвольте дітям не лише читати текст, але й гратися з книжкою!

11. Використовуйте iPad-и для запису користувачів у бібліотеку та під час бібліотечних заходів і програм

Публічна бібліотека Омахи (The Omaha Public Library, США) за отриманим грантом придбала 6 iPad-ів і використала їх у своїй Літній програмі читання, записавши [на вулицях] до бібліотеки 500 нових користувачів!

12. iPad для навчань користуванню гаджетами

Багато старших людей не розуміються на сучасних технологіях, запропонуйте їм це в бібліотеках: як працювати з iPad-ом, смартфоном, іншими мобільними пристроями. Крім того, можете завантажити на iPad відповідне відео чи презентацію.

13. iPad-місця (крісла)

Комфортабельні, до яких вмонтовано стійку з iPad-ом (див., наприклад: Elite Home Theater Seating – <http://www.imore.com/ipad-chair-elite-home-theater-seating>), може бути популярним місцем у Вашій бібліотеці. Читачі можуть відпочивати й насолоджуватися читанням е-книги чи переглядом Інтернету.

14. Новини через iPad–стійки (newsstands) у публічних зонах

Газети чи інша періодика на таких стійках – для швидкого перегляду новин.

15. Стійка для швидкого оформлення видачі чи повернення книг в апаратах самообслуговування.

Без допомоги бібліотекаря користувач може швидко оформити видачу чи повернення (звичайно, якщо Ваша бібліотечна програма це дозволяє).

16. Інтерактивний екран

Відео чи інша інформація на iPad-і про історію, книжки чи авторів тощо може використовуватися у виставковій роботі.

17. Тренінги для персоналу

18. Допомога віддаленим користувачам

Швидка довідка через Skype чи FaceTime.

19. Інформаційні станції

Кілька стійок з iPad-ами по бібліотеці допоможуть у Вашій довідковій діяльності: інформація про бібліотеку та її розташування, як знайти книгу чи інформацію тощо. Додаткова інформація, наприклад, основні розділи бібліотечної класифікації (PDF файл) тощо.

20. Для дітей

Сучасні діти виростають з «дотиком до екрану», доступом до Інтернету та засвоєнням цифрового контенту. Часто діти сприймають iPad більш природньо, ніж звичайний комп'ютер (подумайте про велику комп'ютерну мишку в маленьких дитячих пальчиках!). iPad дозволить дітям грати в розвиваючі ігри, читати інтерактивні версії книг. Подивіться, наприклад, на дитячі програми від Houston Public Library (програма для дітей від двох до шести років: <http://www.chron.com/business/technology/article/Houston-libraries-want-preschoolers-to-check-out-1689013.php>)

Додаток 4.

ПРИКЛАДИ ОГОЛОШЕНЬ, РЕКЛАМНИХ ЛИСТІВОК ПРО Е-КНИГИ ТА Е-ЧИТАНКИ В БІБЛІОТЕЦІ

«Наші нові книги – на Kindle! Читайте в бібліотеці! (QR-код з лінком на запис в каталозі із можливістю замовлення)» (З досвіду Американської бібліотеки ім. Віктора Китастого НаУКМА, Київ, Україна)

«31 нова назва популярних книг доступна на Amazon Kindles @ NCSU Libraries» (Університет Північної Кароліни, США)

«ТЕСТ-ДРАЙВ: Ви плануєте придбати Kindle чи iPad? Хочете спробувати можливості? Завітайте до нашої бібліотеки!» (З досвіду Американської бібліотеки ім. Віктора Китастого НаУКМА, Київ, Україна)

«Ваші сусіди позичають е-книжки, DVD та бестселери у Нью-Йоркській публічній бібліотеці. А Ви? Адреса сайту бібліотеки» (Нью-Йоркська публічна бібліотека, США)

«Е-книжки для Nooks! Навчіться завантажувати безкоштовно е-книжки на Вашу е-читанку Nooks від Barnes в нашій бібліотеці. Тренінг відбудеться ДАТА-ЧАС-МІСЦЕ. Принесіть з собою лише Ваш пристрій і дійсний читацький квиток!» (Нью-Йоркська публічна бібліотека, США)

«Важко нести торбу з книгами з бібліотеки? Візьміть їх на Kindle» (Hernando County libraries, США)

«Не маєте Kindle? Немає проблем: наша бібліотека позичить Вам один безкоштовно» (Richland Library, США)

«Ви плануєте придбати е-читанку? Завітайте до нашої бібліотеки, спробуйте їх у роботі! У нас є iPad, Nook, Kindle та Kindle Fire. Запитуйте! Якщо Ви хочете дізнатися відгуки користувачів, запрошуємо скористатися базою даних Consumer Report від EBSCO (Bozeman Public Library, США)

Додаток 5.

ЗВЕРНЕННЯ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК США ДО ВИДАВЦІВ

(У відповідь на відмову деяких видавництв продавати е-книги бібліотекам або на вимогу купувати е-книгу ще раз після певної кількості видач).

Оприлюднено Американською бібліотечною асоціацією, 2012 р.

- Ми - Ваші клієнти. Ми купуємо ваші друковані книжки, ваші аудіокнижки та ваші електронні книжки. Ми також користуємося бібліотеками. Ми любимо наші бібліотеки і довіряємо нашим бібліотекарям... Бібліотеки - унікальні місця, де ми знайомимося з новими авторами, книжками... Зрештою, у книгозбірнях ми знайомимося з тими книжками, які згодом купуємо.
- Однак, ви обмежуєте наш доступ до е-книг у бібліотеках. Ми вважаємо, що це несправедливо. Ні для нас, ні для бібліотек. Ми хочемо мати право позичати в наших місцевих бібліотеках ваші книжки - у будь-яких форматах. Ми хочемо мати можливість користуватися цифровими колекціями бібліотек так само, як ми користуємось друкованими. Бібліотеки - як посередники спонукають нас купувати книги. Ми будемо і надалі купувати також і ваші електронні книжки, але хочемо, щоб бібліотеки допомагали нам знайомитися з ними. Ми бачимо у бібліотеках ваших партнерів і просимо вас з повагою ставитися до них і працювати з ними. Таким чином, ми підписуємо цю петицію, щоб спонукати вас працювати з бібліотеками:
 - Надавайте бібліотекам цифровий контент!
 - Дозвольте бібліотекам провадити доступ до книжок у будь-яких форматах!
 - Розвивайте бізнес-моделі, які дозволять процвітати і видавництвам, і авторам, водночас гарантуватимуть, що книгозбірні продовжуватимуть обслуговувати читачів і розбудовуватимуть власні колекції для своїх громад.

Додаток 6.

ЩО ТРЕБА РОЗУМІТИ, КОЛИ БІБЛІОТЕКА ПРАЦЮЄ З Е-КНИГАМИ/ КОНТЕНТОМ

(Адаптований переклад за: <http://rujacksalad.blogspot.com/2012/06/8-facts-about-digital-rights-management.html#ixzz1yzSdXUZC>)

Якщо бібліотека купує електронні медіа, у більшості випадків вона не стає їхнім власником

Це просто ліцензія на право доступу до електронного контенту за визначеними правилами на конкретних пристроях. Контент залишається власністю компанії, яка дає Вам право тимчасового користування ним.

Керівництво електронними (цифровими) правами (Digital Rights Management - DRM) – захисний механізм

Контент блокується, щоби лише певні люди (хто придбав право доступу) та лише деякі технології (що працюють з відповідними контентом) могли «відкрити» його. Кожний виробник контенту має свої власні правила та регулятивні механізми щодо того, як надавати право доступу, та запатентовані технології. Коли термін, на який надавалося право доступу, сплине, або застаріє технологія, доступ до контенту стає неможливим.

Керівництво електронними (цифровими) правами (DRM) протирічить основній ідеї бібліотеки: вільний доступ до інформації для всіх

Керівництво електронними (цифровими) правами (DRM) унеможлиблює доступ до контенту, наприклад, коли застаріває чи змінюється технологія і бібліотека не може надавати доступ до контенту, файли стають «закритими» для користувачів бібліотеки.

Електронні медіа в їхній сучасній формі створюють проблеми для бібліотек

Купуючи електронну книгу, книгозбірня не може гарантувати, що ця книга буде доступною через 10 років. На той час може вже не існуватимуть технології доступу до неї. Важливо, що бібліотека не стає власником електронної книги, вона лише надає доступ до неї. Тобто сьогодні бібліотека витрачає гроші на те, чого не буде мати в майбутньому. Тож для майбутнього бібліотеки як інституції тут є над чим замислитися.

Що відбувається, коли користувач позичає в бібліотеці е-книгу?

Якщо, наприклад, користувач позичає через бібліотеку е-книгу, щоби читати на своїй е-читанці Kindle, то не тільки бібліотека, але й компанія Amazon отримує дані про нього і його читання. Ні бібліотека, ні конкретний читач не давали на це згоди, вперше в історії приватна компанія отримує доступ до кола читання громадян і веде його облік. Читачі бібліотек не завжди обізнані про те, що коли вони позичають е-книгу через бібліотеку, конфіденційність не забезпечується.

